

היבטים מוסדיים בכלכלה המשתפת: מיפוי התופעה וקווים מנחים לרגולציה

שלי קרייצר-לוי*

הכלכלה המשתפת מאגדת מגוון דפוסים צרכניים שמבוססים על שיתוף פעולה, ויוצרים אלטרנטיבות לשוק המבוססות על פעילות צרכנית מבוזרת. למרות הגיוון הגדול בתופעה, הספרות העוסקת ברגולציה של הכלכלה המשתפת מתמקדת בנישה צרה, ולרוב עוסקת ברגולציה של אחד משני האתרים המוכרים ביותר: Uber ו-Airbnb. גישה זו מובילה להשטחה של תופעת הכלכלה המשתפת על קשת גוונים, וכתוצאה מכך להשטחת הדיון בסוגיות רגולציה. המאמר בוחן את תופעת הכלכלה המשתפת בישראל תוך דיון ב-60 מקרי מבחן (case studies), ומציע למפות את התופעה בהתאם למספר קריטריונים מרכזיים.

בהתבסס על ניתוח מקרי המבחן, המאמר מציע חמש קטגוריות מוסדיות של פעילות הכלכלה המשתפת בישראל: שווקים ישירים בין עמיתים (peer-to-peer) למטרת רווח; שווקים ישירים בין עמיתים (peer-to-peer) קהילתיים; חברות מסחריות; פרויקטים קהילתיים; פרויקטים שלטוניים. לחלוקה המוצעת יש השלכות תיאורטיות ונורמטיביות. לאחר זיהוי הבעיות המשפטיות בכל קטגוריה, המאמר מציע קווים מנחים כלליים לרגולציה.

תוכן:

- א. מבוא
- ב. כלכלה משתפת: סקירה ביקורתית
  - (1) הגדרות
  - (2) ספרות העוסקת ברגולציה
  - (3) ארגון ומיון של מופעי כלכלה משתפת
- ג. קטגוריות מוסדיות בכלכלה משתפת
  - (1) שוק בין עמיתים למטרת רווח
  - (2) שוק בין עמיתים שלא למטרת רווח
  - (3) חברה מסחרית
  - (4) התארגנות קהילתית
  - (5) חסות שלטונית
- ד. קווים מנחים לאסדרת מופעי כלכלה משתפת בישראל
- ה. סיכום

א. מבוא

דמינו זוג צעיר, בני דור ה-Y, המבקש לחסוך בהוצאות, לפגוש אנשים חדשים ולהיטמע בקהילה בעירו.¹ בני הזוג בוחרים לא לרכוש רכב עקב מצוקת החנייה בעיר הגדולה בה הם מתגוררים, אלא לשכור רכב מדי פעם או לעשות מינוי בחברה להשכרת אופניים; הם גרים בדירה קטנה ומעדיפים לשכור צעצועים באופן חודשי מספריית צעצועים ולא לרכוש משחקים רבים לילדיהם; כאשר הם

* מרצה בכירה, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים, רמת גן. המחקר נכתב בתמיכתו הנדיבה של מרכז חת לחקר התחנות והרגולציה, המכללה למנהל. להערות מצוינות אני מודה לאיילת בלכר-פריגת, צפריר בלוד-דוד, איילת גורדון-טפירו, איריס סורוקר, ואיתמר שבתאי. כמו כן, אני מודה לשרה ספירו על עזרה במחקר.

¹ לסרטון משעשע הכולל זוג השקוע עד לצווארו בפעילות כלכלה המשתפת ראו: <https://www.youtube.com/watch?v=-xrUYoleO98> (הסרטון פרודי וביקורתי ועוסק בהיבטים חלקיים של הכלכלה המשתפת).

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחנות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

נוסעים לחופשה, הם מזמינים חדר או דירה דרך אתר Airbnb כאלטרנטיבה זולה יותר לבית מלון. אחד מבני הזוג הוא עצמאי אשר עובד בחלל עבודה שיתופי, והפרויקט עליו הוא עובד כעת ממומן באמצעות מימון המונים. בשעות הפנאי בני הזוג מעניקים שיעורים פרטיים דרך בנק הזמן הקהילתי ומקבלים תמורתם שירותים אחרים. הם אף משתתפים בסדנאות קהילתיות לפיתוח כישורי בניה, יצירה או נגרות.

כלל התופעות שנסקרו בפסקה הקודמת נופלות תחת ההגדרה הרחבה של "כלכלה משתפת"². מדובר בתופעה חברתית וכלכלית הנמצאת בעלייה מתמדת בארץ ובעולם. התופעה מאגדת מגוון דפוסים צרכניים שמבוססים על שיתוף פעולה, ויצירת אלטרנטיבות לשוק המבוססות על פעילות צרכנית מבוזרת. התופעה פופולרית במיוחד בקרב אנשים צעירים, משכילים ועירוניים.³ המופעים של הכלכלה המשתפת מגוונים מאד, וכוללים אינדיבידואלים המנצלים ערך עודף של נכסיהם ומשכירים אותם לזרים; צרכנות שיתופית כגון ספריות צעצועים או ספריות כלים; מיזמי שיתוף עירוניים כגון שיתוף בכלי רכב או באופניים; הצעת שירותים לצרכנים; חברות פרטיות המציעות שימוש קצר טווח בנכסים כתחליף לבעלות או להשכרה ארוכת טווח; הלוואות ומימון המונים. דפוסים אלה הם בעלי שונות גבוהה מבחינת המוטיבציות לפעילות, הדומיננטיות של הפיתוח הטכנולוגי וסוג הקשרים החברתיים שהפעילות מטפחת. למרות השונות הגדולה, לכל הפעילויות הללו מכנה משותף: הן מייצרות אלטרנטיבות שוקיות המציעות לצרכן אפשרות מבוזרת של שימוש בטובין או בשירות.

למרות הגיוון הגדול בתופעה, הספרות הרבה העוסקת ברגולציה של הכלכלה המשתפת היא צרה במיקודה, באופן מפתיע. רוב הכותבים פותחים בתיאור כללי של התופעה על שלל היבטיה, אך בוחרים עד מהרה לעסוק ברגולציה של אחד משני האתרים המוכרים ביותר: Airbnb ו-Uber.⁴ Airbnb הוא אתר המתווך בין משכירים של דירות או חדרים בדירה לבין תיירים המחפשים אלטרנטיבה זמינה, נוחה וזולה למלון.⁵ מדובר באחד המופעים המרכזיים של הכלכלה המשתפת,

² ראו להלן ה"ש 14-19 וטקסט נלווה. RACHEL BOTSMAN & ROO ROGERS, WHAT'S MINE IS YOURS: THE RISE OF COLLABORATIVE CONSUMPTION 97-98 (2010); BETH BUCZYNSKI, SHARING IS GOOD: HOW TO SAVE MONEY, TIME AND RESOURCES THROUGH COLLABORATIVE CONSUMPTION (2013).

³ Alberta Andreotti et al., *Participation in the Sharing Economy: European Perspectives*, REPORT FROM THE EU H2020 RESEARCH PROJECT PS2SHARE: PARTICIPATION, PRIVACY, AND POWER IN THE SHARING ECONOMY (2017), available at <https://www.bi.edu/globalassets/forskning/h2020/participation-working-paper-final-version-for-web.pdf>

⁴ ראו, למשל, Stephen R. Miller, *First Principles for Regulating the Sharing Economy*, 53 HARV. J. ON REG. 117 (2017); Ryan Calo & Alex Rosenblat, *The Taking Economy*, 147 COLUM. L. REV. 117 (2017); Rashmi Dyal-Chand, *Regulating Sharing*, 90 TUL. L. REV. 241 (2015); Sofia Ranchordás, *Does Sharing Mean Caring? Regulating Innovation in the Sharing Economy*, 16 MINN. J.L. SCI. & TECH. 413 (2015); Erez Aloni, *Pluralizing the Sharing Economy*, 91 WASH. L. REV. 1397 (2016); Catherine Lee Rassman, *Regulating Rideshare Without Stifling Innovation: Examining the Drivers, the Insurance "Gap," and Why Pennsylvania Should Get on Board*, 15 PITT. J. TECH. L. & POL'Y 81 (2014).

⁵ Tomio Geron, *Airbnb And The Unstoppable Rise Of The Share Economy*, FORBES (February 11, 2013), available at <http://www.forbes.com/sites/tomiogeron/2013/01/23/airbnb-and-theunstoppable-rise-of-the-share-economy>

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

המציב אתגר לרשויות מקומיות ברחבי העולם. Uber הוא אתר המתווך

בין נהגים המבקשים להגדיל רווחיהם בשעות הפנאי לבין נוסעים הזקוקים לשירות הסעה נוח, זמין וזול.⁶ לצד אלו, ישנם מספר כותבים ספורים המתמקדים בנישה אחרת, לרוב בנושא של שיתוף מזון או הלוואות בין עמיתים.⁷ ניתן להבין מדוע הספרות הרגולטורית התמקדה דווקא באתרים אלה. מדובר במופעים שיש להם השפעה ניכרת על המרחב העירוני, ושהיקף פעילותם משמעותי.⁸ במידה רבה, אלה הם האתגרים המרכזיים ביותר עבור רשויות מקומיות בשיטות משפט שונות. עם זאת, כתיבה המקדמת טיעונים רחבים בדבר הכלכלה המשתפת, אשר בסופו של דבר מסתכמת בדיון באחד משני האתרים הללו, לוקה בחסר. מחקרים אלה מרדדים את תופעת הכלכלה המשתפת כתופעה חברתית וכלכלית מורכבת ובעלת מגוון רבדים.

גישה זו מובילה להשטחה של תופעת הכלכלה המשתפת על קשת גווינה, וכתוצאה מכך להשטחת הדיון בסוגיות רגולציה. כך, למשל, מחקרים עכשוויים מובילים להתמקדות בפלטפורמה (החברה המאפשרת את פעילות הכלכלה המשתפת) ובנחיתות המשתמש.⁹ זהו היבט חשוב מאין כמותו, אך הוא מזניח זוויות בעלות ערך המתמקדות בכוח צרכני, נגישות לשירותים, קהילה וחיבור לעיר. מעבר לכך, המיקוד הנוכחי של השיח אינו מאפשר דיון מלא בשאלת רגולציה ועיסוק בבעיות המשפטיות הייחודיות לכל קטגוריה, תוך זיהוי מוקדי הכוח והפגיעות בכל אחת מהן. על רקע זה, מבקש המאמר לבחון את מופעי הכלכלה המשתפת בישראל בהתאם לחלוקה מוסדית, המבוססת על זיהוי בעל השליטה בנכס או בשירות, ולהציע קטגוריות מוסדיות בהתאם למספר קריטריונים מרכזיים. מיפוי מוסדי מהווה תשתית לזיהוי מוצלח יותר של הבעיות המשפטיות, ויאפשר להציע קווים מנחים לרגולציה עתידית. המאמר, אם כן, תורם לספרות הקיימת בשני אופנים: ראשית, המאמר מציע מבט ראשון על תופעת הכלכלה המשתפת בישראל, תוך דיון במגוון מקרי מבחן וארגונים בקטגוריות שנית, על בסיס המיפוי, המאמר מציע קווים מנחים לרגולציה מקיפה הרגישה להיבטים הייחודיים של כל קטגוריה או תת קטגוריה. בעוד הספרות המשפטית בתחום עסקה בהשלכות רגולטוריות של פרויקטים מסוימים, היא טרם התייחסה להבדלים החשובים בין המודלים המוסדיים של הכלכלה המשתפת ובהשלכות של קטגוריות אלה על בחירות רגולטוריות.

המיפוי המוסדי שואב ממאגר נתונים שהוקם לצורך המחקר. מאגר הנתונים מאגד מידע על 60 פרויקטים המאפיינים את הכלכלה המשתפת בישראל. המאגר אינו ממצה ואינו מקיף את כל

⁶ Carrie Melissa Jones, Uber, Mint, and Square Investor Rob Hayes Shares What He Looks for in Community-Driven Startups, VENTURE BEAT (Mar. 14, 2015), <http://www.venturebeat.com/2015/03/14/uber-mint-and-square-investor-rob-hayes-shares-what-he-looks-for-in-community-driven-companies>.

⁷ Sarah B. Schindler, *Regulating the Underground: Secret Supper Clubs, Pop-up Restaurants, and* ראו Eric C. Chaffee & Geoffrey C. Rapp, (מזון), *the Role of Law*, 82 U. CHI. L. REV. DIALOGUE 16 (2015) *Regulating Online Peer-to-Peer Lending in the Aftermath of Dodd-Frank: In Search of an Evolving Regulatory Regime for an Evolving Industry*, 69 WASH. & LEE L. REV. 485 (2012) (הלוואות).

⁸ Sunny Freeman, 'Uberization' of Everything Is Happening, but Not Every 'Uber' Will Succeed, HUFFINGTON POST CANADA. (Apr. 1, 2015), http://www.huffingtonpost.ca/2015/04/01/uberization-uber-of-everything_n_6971752.html.

⁹ ראו, למשל, Calo & Rosenblat לעיל הי"ש 4. עוד ראו Frank Pasquale, *Two Narratives of Platform Capitalism*, 35 YALE L. & POL'Y REV. 309 (2016).

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

הפרויקטים הקיימים בארץ. מטרתו היא לייצר קבוצה גדולה של מקרי

מבחן (case studies).¹⁰ שיטת מחקר של מקרי מבחן מתאימה במיוחד במקרים בהם אנו מנסים להבין כיצד פועלת תופעה חברתית עכשווית.¹¹ במסגרת זו, כל פרויקט מהווה מקרה מבחן. המאגר כולל תיאור קצר של פעילות הפרויקט, וכן נתונים קונקרטיים הנוגעים לאופן הפעילות, כמפורט בפרק ג'. כלל הפרויקטים יחד מהווים אסופת מקרי מבחן.

הדיון בכלל מקרי המבחן מאפשר לקדם את המטרה התיאורטית של פילוח מופעי הכלכלה המשתפת לקטגוריות מוסדיות. חשוב להדגיש, עם זאת, כי דיון בכלל מקרי המבחן אינו מאפשר הכללה סטטיסטית, המציעה מסקנה ברורה לגבי כלל או מרבית מופעי הכלכלה המשתפת בארץ, אך הוא מאפשר הכללה אנליטית המצביעה על קיומן של קטגוריות מוסדיות מובחנות, בעלות מאפיינים שונים.¹²

הבחירה במקרי המבחן נעשתה, כפי שיתואר בפרק ג', לאור מספר קריטריונים מרכזיים. אחת המטרות המרכזיות בבניית המאגר היא חשיפה למגוון פרויקטים, תוך שימת דגש מיוחד על גיוון בארבעה היבטים: מבנה מוסדי הכולל בעלות ושליטה במוצר או בשירות; מידת מעורבות הפלטפורמה בעיצוב העסקה ותנאיה; מידת העזרה לזולת או תרומת הפעילות לחברה ואינטימיות השימוש במוצר או בשירות (האם השימוש קשור לגוף או למרחב הביתי). בעקבות המחקר, המאמר מציע חמש קטגוריות מרכזיות לפילוח הפעילות של הכלכלה המשתפת בישראל: שווקים ישירים בין עמיתים (peer-to-peer) למטרת רווח; שווקים ישירים בין עמיתים (peer-to-peer) בעלי אופי קהילתי; חברות מסחריות; פרויקטים קהילתיים; ופרויקטים שלטוניים. המאמר אינו מציע פילוח בהתאם לתעשייה, כגון: אירוח ומלונאות, שירותי הסעות, מסעדות וכן הלאה.¹³ זהו אמנם פילוח מוכר וחשוב, אך מוגבל: הוא מתמקד בתעשייה המסורתית שפעילות הכלכלה המשתפת מאתגרת ואינו רגיש למאפיינים המוסדיים והרוחביים של הכלכלה המשתפת. לחלוקה המוצעת יש השלכות על אסדרת התחום. לאחר זיהוי הבעיות המשפטיות בכל קטגוריה, המאמר מציע קווים מנחים לרגולציה, כמפורט בפרק ה'.

למאמר חמישה פרקים. פרק ב' עוסק בתופעת הכלכלה המשתפת. הוא סוקר באופן ביקורתי הגדרות מקובלות למושג זה, הצעות לרגולציה של התחום וניסיונות מיפוי קודמים. בנוסף, הפרק מסביר את ההגדרה עמה עובד המחקר ואת חשיבות המיפוי המוסדי בישראל. פרק ג' מציג את פרטי המחקר. הפרק מתאר בהרחבה את הקטגוריות המוסדיות המוצעות, את מאפייניהם המרכזיים, את המוטיבציות לפעילות ואת הרקע התיאורטי הנדרש להערכתן, תוך דיון בדוגמאות שונות. פרק ד' עוסק בבעיות המשפטיות העולות מהקטגוריות השונות ומציע קווים מנחים לרגולציה. פרק ה' מסכם.

¹⁰ ROBERT K. YIN, CASE STUDY RESEARCH: DESIGN AND METHODS (4th ed. 2009)

¹¹ ש.ם.

¹² ש.ם

¹³ Miller, לעיל ה"ש 4.

ב. כלכלה משתפת: סקירה ביקורתית

(1) הגדרות

המושג "כלכלה המשתפת", "כלכלת שיתוף" או "כלכלת החלטורה" שנוי במחלוקת. מטבע הדברים, הבחירה בהגדרה היא בעלת משמעות נכבדת, שכן היא יוצקת תוכן למושג. בהתאם להגדרה המקובלת של רייצ'ל בוטסמן ורו רוג'רס, הכלכלה המשתפת היא שם כולל לדפוסי צריכה אלטרנטיביים המבוססים על שיתוף ביצירה או בשימוש של טובין ושירותים.¹⁴ באופן דומה, חלק מהכותבים מדגישים את האופן שבו פלטפורמות אינטרנטיות מאפשרות להפיק רווח מנכסים (פרטיים בדרך כלל) שלא מנוצלים באופן המיטבי.¹⁵ הגדרה שונה מציעים דניאל ראוך ודיוויד שליצי'ר. לשיטתם, הכלכלה המשתפת מתאפיינת בירידה דרסטית בעלויות עסקה בעקבות התפתחויות טכנולוגיות המאפשרות דפוסי צריכה מבוזרים.¹⁶ מן הצד השני, ישנם כותבים המדגישים היבטים קהילתיים וחברתיים. בהתאם להגדרה המוצעת על ידי ג'ני קאסן וג'ניל אורסי, הכלכלה המשתפת מעודדת בעלות קהילתית, ייצור מקומי, שיתוף פעולה וחלוקה, ותומכת במיזמים קטנים.¹⁷ לעומתם, ג'ולייט שור, סוציולוגית החוקרת את התחום, מצביעה על כך שההגדרה היא פרגמטית. שיוך לכלכלה המשתפת תלוי בהצהרות של החברה עצמה ושל הסיקור התקשורתי המקיף אותה.¹⁸ שור מציעה ארבע קטגוריות רחבות של פעילות הכלכלה המשתפת: מחזור בטובין, הגדלת השימוש של נכסים עמידים, חליפין של שירותים ושיתוף של נכסי ייצור.¹⁹

המאמר מציע הגדרה מעט שונה, הקושרת בין ההגדרות המתמקדות במופעים מסחריים לאלה המתמקדות בהיבטים קהילתיים, ומייצרת בסיס רחב לדיון. מטרת המאמר היא לקדם דיון מקיף על בחירות צרכניות עכשוויות במופעהן השונים. ההגדרה עוסקת במגוון של דרכי צריכה המייצגות אלטרנטיבה לשוק ריכוזי והיררכי, ומציעות לצרכן אפשרות מבוזרת או שיתופית לשימוש בטובין או בשירות. מדובר בצריכה המבוססת על קבלת זכויות שימוש קצרות טווח, וזאת בניגוד לצריכה המבוססת על רכישת בעלות או שימוש מתמשך. הגדרה זו מתבססת על מספר מאפיינים: העדפת גישה (שימוש קצר טווח) על פני בעלות. ודוק: הכוונה היא לשימוש קצר טווח שמהווה תחליף לרכישת הנכס, ועל כן שימוש שהוא מטיבו קצר טווח כמו כניסה לקולנוע לא נכלל בהגדרה. הכוונה היא לבחירה בשימוש כתחליף לבעלות; הסתמכות על פלטפורמה טכנולוגית המאפשרת העברת

¹⁴ BOTSMAN & ROGERS לעיל ה"ש 2, בעמ' 97-98.

¹⁵ Chris J. Martin, *The Sharing Economy: A Pathway to Sustainability or a Nightmarish Form of Neoliberal Capitalism?*, 102 ECOLOGICAL ECONOMIES 149 (2016)

¹⁶ for National ONS. (2016). The Feasibility of measuring the sharing economy. London: Office for National Statistics. Retrieved from

<https://www.ons.gov.uk/economy/economicoutputandproductivity/output/articles/the-feasibility-of-measuring-the-sharing-economy/2016-04-05/pdf> (19-04-2016).

¹⁷ Daniel E. Rauch & David Schleicher, *Like Uber but for Local Government Policy the Future of Local Regulation of the "Sharing Economy"*, 76 OHIO ST. L. J. 901 (2015)

¹⁸ Jenny Kassan & Janelle Orsi, *The Legal Landscape of the Sharing Economy*, 27 J. ENVTL. L. & LITIGATION 1 (2012)

¹⁹ Juliet Schor, *Debating the Sharing Economy*, THE GREAT INITIATIVE (2014); Juliet Schor et al., *Paradoxes of Openness and Distinction in the Sharing Economy*, 54 POETICS 66 (2016)

שם.

מידע וקיום עסקאות מרובות בין זרים; וכן – שיתוף פעולה קהילתי במשאב המהווה תחליף לדרכי שימוש ארוכות טווח. בכל אלה, ניתן לזהות שימוש מרובה משתתפים שאינו בו-זמני במשאב (בעל אופי אקסקלוסיבי ולא סימולטני). במסגרת זו, ההגדרה מכילה מספר אפשרויות: שווקים ישירים בין עמיתים, המאפשרים לצרכנים לחלוק רכוש או משאב ללא תיווך ישיר של בית עסק; השכרה קצרת טווח של נכסים מספריות עירוניות או מבתי עסק; שיתוף קהילתי במשאבים תוך העדפת שימוש קצר טווח. הגדרה זו מכירה בחשיבות של החדשנות הטכנולוגית המאפשרת את הכלכלה המשתפת, אך המיקוד שלה הוא רחב יותר ועוסק באופן שבו אנשים מייצרים, משתמשים וסוחרים במשאבים שלהם ברמות שיתוף פעולה שונות.

ההגדרה מרחיבה את מופעי הכלכלה המשתפת הנכללים בה, אך שומרת על מיקוד שעיקרו האלטרנטיבה הצרכנית והשימוש המבוסס על שיתוף פעולה. כך, למשל, ספריות צעצועים קהילתיות ברחבי העולם מאפשרות לחברי הקהילה להחליף צעצועים תמורת תשלום דמי חברות והתנדבות בספרייה.²⁰ במסגרת זו, החברים אינם נקשרים לצעצוע אחד, אלא מתנסים במגוון צעצועים, ובסדרה של שימושים קצרי טווח. למרות שספריית הצעצועים אינה נעזרת בטכנולוגיה אינטרנטית ואינה חידוש של השנים האחרונות, היא מהווה אלטרנטיבה צרכנית קהילתית לרכישה של צעצועים, ועל כן נכללת בהגדרה של הכלכלה המשתפת. באופן דומה, הסוציולוגית ג'ולייט שור כוללת בהגדרתה מגוון פרויקטים קהילתיים, כגון בנק זמן, סדנאות קהילתיות וחילופי מזון.²¹ פרויקטים מסוג זה מוחרגים באופן תדיר מהשיח המשפטי העוסק בכלכלה משתפת. ההנחה המקובלת היא כי פרויקטים קהילתיים לא מעוררים בעיות משפטיות או בעיות מתחום המדיניות הכלכלית והחברתית. המאמר יוצא כנגד הנחת מוצא זו, ומדגיש את ההיבטים הצרכניים והמשתתפים של הפעילות.

חשוב לציין כי ההגדרה שנבחרה, כמו גם מרבית ההגדרות שנסקרו לעיל, היא בעלת שוליים עמומים. קשה למתוח קו ברור המסמן את גבולות הגזרה של הכלכלה המשתפת, כאשר מעוניינים להתנתק מהמיקוד הטכנולוגי המודרני. כך, למשל, ניתן לטעון כי האתר הישראלי "מדרג", המדרג בעלי מקצוע בתחומים שונים ומקשר ביניהם לבין לקוחות, מהווה דוגמה של כלכלה משתפת. עם זאת, המאמר בחר שלא להתייחס לאתר זה, כיוון שעיקר תרומתו הוא הדירוג ולא הפלטפורמה המקשרת בין צדדים לצורך שיתוף פעולה. בהמשך להצעתה של ג'ולייט שור, המאמר מכיר בכך שיש צורך בהגדרה פרגמטית של הכלכלה המשתפת, המבוססת על האופן שבו מופע מסוים נתפס בשיח הציבורי והתקשורת.²²

לבסוף, אציע הערה לשונית. כאמור, ישנם שמות רבים לכלכלה המשתפת. המונח עצמו שנוי במחלוקת. ניתן לתרגם את המונח *sharing economy* ככלכלת שיתוף, כלכלה שיתופית או כלכלה משתפת. בעקבות החלטת האקדמיה ללשון עברית, המאמר בחר באפשרות השלישית, כיוון שמונח

²⁰ Lucie K. Ozanne & Paul W. Ballantine, *Sharing as a Form of Anti-Consumption? An Examination of Toy Library Users*, 9 J. CONSUMER BEHAV. 485 (2010).

²¹ לעיל ה"ש 18.

²² שם.

זה מדגיש את היבטי השיתוף הצרכני, ולא את ההיבט האלטרואיסטי לכאורה שנלווה לעיתים למילה "שיתוף" בשיח הפופולרי.²³

(2) ספרות העוסקת ברגולציה

הכלכלה המשתפת זכתה לדיון נרחב בספרות המשפטית. הכתיבה המשפטית מתמקדת, לצד סוגיות תיאורטיות, בבעיות קונקרטיות של רגולציה. סוגיות רגולציה העסיקו חוקרי משפט מסיבות ברורות. הכלכלה המשתפת צמחה משולי המסחר, וכאלטרנטיבה כלכלית לשוק המסורתי, והחיסכון המוצע לצרכנים בחלקו נבנה על חסכון בעלויות של עמידה בתנאי הרגולציה באותו התחום.²⁴ לכאורה, וקביעה זו שנויה במחלוקת, מארח המציע דירה להשכרה אינו כפוף לרגולציה המקובלת על בתי מלון, ונהג Uber אינו עומד בדרישות הרגולטוריות המחמירות המוטלות על נהגי מוניות.²⁵ עובדות אלה עוררו קושי עבור קובעי מדיניות, אנשי ממשל מקומי ומשפטיים, במיוחד בתעשיות שהן מוסדרות באופן כבד: תירות, מזון, בנקאות והסעות. מסיבות אלה, מרבית ההצעות הרגולטוריות עוסקות בתעשיות אלה, ובמיוחד בפלטפורמות Airbnb ו-Uber, המציבות אתגר רגולטורי מיוחד. כך, למשל, סטיבן מילר מציע במאמרו החשוב עקרונות ראשוניים לרגולציה של הכלכלה המשתפת, וביניהם ההצהרה כי מדובר בתופעה משמעותית ומתמשכת, שיש להסדירה כך שלא תתנהל במחשכים, וכי יש להגדיר היטב את השחקנים הרלוונטיים לאסדרה.²⁶ למרות חשיבותו, המאמר עוסק בסופו של דבר בדוגמה אחת: השוק לשכירות קצרת טווח, או במילים אחרות: חברת Airbnb ומתחרותיה. מאמרים נוספים התמקדו באסדרה של פעילות Airbnb ועסקו בין היתר בשאלת האפליה,²⁷ באסדרה של סוגיות תכנון ובניה ורישוי עסקים²⁸ ובשאלות תכנון עירוני.²⁹

Uber (אובר) מהווה אף היא בסיס לכתיבה ענפה. אובר אינה רק מאתגרת את השוק להסעת נוסעים בתשלום ומעודדת חשיבה מחודשת על הרגולציה של שוק המוניות,³⁰ אלא היא גם מייצרת מספר קשיים משמעותיים נוספים. אחד הקשיים התיאורטיים, החברתיים והיישומיים הוא היחס בין אובר לבין נהגיה. לאובר שליטה גדולה במחיר, במסלולים, בסינון מועמדים ועוד, ויש הטוענים כי

²³ Rebecca Burns, *The 'Sharing' Hype: Do Companies like Lyft and Airbnb Help Democratize the Economy?* THESE TIMES (Jan. 27, 2014), http://inthesetimes.com/article/16111/the_sharing_economy_hype (ביקורת על השימוש במונח כלכלת השיתוף). תודה לצפרייר דוד-בלוך על הפניה לאקדמיה ללשון עברית ועל קידום השינוי הלשוני.

²⁴ Miller, לעיל הי"ש 4.

²⁵ Katrina Wyman, *Taxi Regulation in the Age of Uber*, 20 N.Y.U. J. LEGIS. & PUB. POL'Y 1 (2017) ראו

²⁶ Miller, לעיל הי"ש 4.

²⁷ Jamila Jefferson-Jones, *Airbnb and the Housing Segment of the Modern 'Sharing Economy': Are Short-Term Rental Restrictions an Unconstitutional Taking?*, 42 HASTINGS CONSTITUTIONAL LAW QUARTERLY 557 (2015).

²⁸ Shelly Kreiczler-Levy, *Consumption Property in the Sharing Economy*, 43 PEPP. L. REV. 61 (2015).

²⁹ Jamila Jefferson Jones, *Can Short-Term Rental Arrangements Increase Home Values?: A Case for*

Airbnb and Other Home Sharing Arrangements, 13 CORNELL REAL ESTATE REV. 12 (2015).

³⁰ Wyman, לעיל הי"ש 25.

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה לחינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

אובר למעשה מעסיקה את נהגיה כעובדים לכל דבר.³¹ סוגיות נוספות שנדונו בספרות כוללות את השפעתה של אובר על דיני התחרות³² ואת המניפולציה שהיא מבצעת באמצעות שליטה במידע.³³

לצד אלה, המחקר המשפטי עסק גם באפליה בכלכלה המשתפת מחוץ להקשר של Airbnb ואובר:³⁴ בקשר בין העיר והממשל המקומי לבין מופעי הכלכלה המשתפת.³⁵ נראה, אם כן, כי תשומת הלב של חוקרי משפט מתמקדת לרוב בהפרעה לשוק מבוסס, ובפרויקטים בעלי אוריינטציה טכנולוגית חדשנית מובהקת. פרויקטים קהילתיים ועירוניים אינם נושא לדיון, וכן מופעים רבים נוספים של הכלכלה המשתפת שאינם מייצרים הפרעה משמעותית לשוק. עוד עולה מסקירה קצרה זו, כי הסוגיות המשפטיות המתעוררות בהקשר של הכלכלה המשתפת הן מגוונות.

לצד דיון שוק ברחבי העולם, המחקר בישראל בנושא הכלכלה המשתפת נמצא בחיתוליו. שני מחקרים ראויים לציון: ארגון WEconomize פרסם דו"ח בנושא כלכלה משתפת בשנת 2016.³⁶ מטרתו העיקרית היא לבחון את השימוש בכלכלה המשתפת ככלי יישומי ליצירת פתרונות לאתגרי העירוניות. במסגרת הדו"ח מאותרים תחומי פעילות רלוונטיים, מיפוי צרכים בעיר, ניתוח משאבים וחסמים רגולטוריים והתאמת המשאבים לצרכים בעיר. המחקר מאמץ הגדרה רחבה שאינה מוגבלת לחדשנות טכנולוגית, והוא שם דגש על קיימות וקהילה בעיר. הדו"ח מיועד לעידוד דפוסים מסוימים של כלכלה משתפת, והמטרה המוצהרת שלו היא נקיטת גישה פרו-אקטיבית בעיצוב המופעים הקיימים. דו"ח נוסף נכתב במסגרת מעבדה עירונית בנושא צריכה משותפת.³⁷ המעבדה התקיימה בעיר חולון, בשיתוף פעולה עם העירייה, ובחנה את היתכנותם של שני פרויקטים: הסעות של ילדים למרכז המקיים חוגים, ושיתוף במוצרי פעוטות. הדו"ח מפרט את החסמים האפשריים לפרויקטים הללו, לאחר קיום סדנה וראיונות עם הורים. בין היתר, הסוגיות שהועלו הן בעיות אמון, ארגון ותיאום, והקצאת אחריות. כמו כן, במסגרת שיתוף מוצרים, עלו חששות שונים וביניהם חוסר היגיינה והנטייה לטובת בעלות במוצרי פעוטות. גם דו"ח זה, אם כן, מאיר היבטים חברתיים, סביבתיים וקהילתיים, והוא בוחן קידום פרויקטים קהילתיים. בהמשך לספרות זו,

³¹ Rashmi Dyal-Chand, *Regulating Sharing*, 90 TUL. L. REV. 241 (2015). עוד ראו את הפסיקה בטריבוונל לדיני

עבודה האנגלי: Aslam v Uber BV (2016) Case no: 2202550/2015.

³² Mark Anderson & Max Huffman, *The Sharing Economy Meets the Sherman Act: Is Uber a Firm, a*

Cartel, or Something in Between? 2017 COLUM. BUSINESS L. REV. 859 (2017).

³³ Calo & Rosenblat, לעיל ה"ש 4.

³⁴ Aaron Belzer & Nancy Leong, *The New Public Accommodations*, 105 GEO. L. REV. 1271 (2017)

Arriane Barzilai-Renan & Anat Ben-David, *Platform Inequality: Gender in the Gig-Economy*, 47 SETON

HALL LAW REVIEW 393 (2017).

³⁵ Nestor M. Davidson & John J. Infranca, *The Sharing Economy as an Urban Phenomenon*, 34 YALE L.

& POL'Y REV. 215 (2016).

³⁶ יאיר פרידמן, צפריר בלוך-דוד ואייל בלוך, הכלכלה המשתפת וחלון ההזדמנויות בישראל (2016). זמין:

<http://weconomize.com/index.php/he/report-2016>

³⁷ דוח מסכם מעבדה עירונית בנושא צריכה משותפת (2015) [http://www.ukayamut.com/wp-](http://www.ukayamut.com/wp-content/uploads/2015/04/U-Sus-Lab-Holon-sharing-economy-final.pdf)

[content/uploads/2015/04/U-Sus-Lab-Holon-sharing-economy-final.pdf](http://www.ukayamut.com/wp-content/uploads/2015/04/U-Sus-Lab-Holon-sharing-economy-final.pdf)

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

המאמר מציע בחינה רחבה של פרויקטים מתחום הכלכלה המשתפת, המשלבת פרויקטים טכנולוגיים-חדשניים ופרויקטים קהילתיים.

(3) ארגון ומיון של מופעי כלכלה משתפת

המאמר מתמקד במיפוי של תופעות הכלכלה המשתפת. מספר מחקרים שאינם משפטיים עסקו בארגון ובמיון של מופעי הכלכלה המשתפת. אלה מספקים נקודת מוצא למיפוי המוצע במאמר זה, ומציגים נתונים וקריטריונים חשובים למאגר הנתונים שיתואר בפרק הבא. Arun Sundararajan (ארון סנדררג'ין) מארגן דוגמאות לאורך הציר שבין מבנה עסקי היררכי למבנה שוקי.³⁸ הוא בוחן את תפקיד הפלטפורמה – האתר המרכז את הפעילות – ואת מידת הריכוזיות שלה. הסיווג של סנדררג'ין מתייחס לשליטה של הפלטפורמה בפעילות ובוחן, בין היתר, אם היא מפקחת על הצדדים לעסקה, אם היא מתחזקת מערכת שירות לקוחות, ואם היא מטפלת בתשלום. לעומת תפקיד הפלטפורמה, הוא בוחן גם את מידת השליטה של הספק בעיצוב תנאי העסקה: אם קל לסיים התקשרות עם האתר ולהתקבל אל הפעילות, ואם הספק שולט במחיר ובשיווק של המוצר. חלוקה זו היא מועילה, כיוון שהיא שמה דגש על תפקיד הפלטפורמה בארגון העסקה ובהבנייתה. אולם, המיקוד של הארגון הוא כלכלי-עסקי, והוא אינו מתייחס לפרויקטים עירוניים וחברתיים. בנוסף, המיפוי חסר התייחסות למאפיינים חשובים נוספים, כגון הבדלים מוסדיים, שאלת מטרת הרווח של הפעילות ומידת הקהילתיות של הפרויקט.

Rachel Botsman (רייצ'ל בוטסמן) מציעה מיפוי פשוט ונוח. היא מציעה לחלק את הפעילות של הכלכלה המשתפת לארבע קטגוריות ענפיות: ייצור שיתופי העוסק בתכנון ייצור וחלוקה של טובין באמצעות רשת שיתופית, צריכה שיתופית הכוללת ניצול ערך עודף של נכסים, מימון שיתופי וחינוך שיתופי.³⁹ חלוקה ענפית שונה ומקיפה יותר עולה מעבודתו של Jeremiah Owyang.⁴⁰ הקטגוריות של אוויאנג כוללות, בין היתר, למידה, כספים, טובין, בריאות, מרחב, מזון, תחבורה, מוניציפלי, שירותים ולוגיסטיקה. במסגרת קטגוריות אלה, מציע אוויאנג לעיתים קטגוריות משנה. קטגוריות ענפיות הן מועילות וחשובות, אולם חיתוכים אלה עוסקים רק בתוכן העסקה – במוצר או בשירות המועבר. הם אינם עוסקים בשאלות מרכזיות מבחינה משפטית: המבנה המוסדי, מטרות הפרויקט, מנגנונים המבטיחים את הפעילות ועוד.

Cristiano Codagnone, Federico Biagi & Fabienne Abadie מציעים טיפולוגיה של פלטפורמות בכלכלה המשתפת.⁴¹ המיון מתבצע בשני שלבים: בשלב הראשון, הם עוסקים בשתי שאלות מקדמיות: האם הפלטפורמה פועלת למטרת רווח? והאם מדובר ביוזמה של עמיתים או מונעת על

ARUN SUNDARARAJAN, THE SHARING ECONOMY: THE END OF EMPLOYMENT AND THE RISE OF CROWD-BASED CAPITALISM 77–79 (2016).

Rachel Botsman, *The Sharing Economy Lacks a Shared Definition*, FAST COMPANY (Nov. 21, 2013),³⁹ available at <https://www.fastcompany.com/3022028/the-sharing-economy-lacks-a-shared-definition>

⁴⁰ ראו <http://www.web-strategist.com/blog/2016/03/10/honeycomb-3-0-the-collaborative-economy-market-expansion-sxsw>

Cristiano Codagnone, Federico Biagi & Fabienne Abadie, *The Passions and the Interests: Unpacking the 'Sharing Economy'*, INSTITUTE FOR PROSPECTIVE TECHNOLOGICAL STUDIES (2016)

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה לחינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

ידי עמיתים (P2P), או שמא היא מקודמת על ידי ארגון? במסגרת דיון זה, טענתם היא כי ארגונים שלא למטרת רווח הם קטגוריה אמפירית רזה, כיוון שאין הרבה מקרים הניתנים לשיבוץ בקטגוריה זו. קטגוריית P2P שלא למטרת רווח קיימת, לשיטת הכותבים, אך היא אינה מעלה בעיות רגולטוריות משמעותיות. על כן, הכותבים שוללים את שתי הקטגוריות הללו ומתמקדים בשלב השני אך ורק בפעילות למטרת רווח. בניתוח מודלים אלה, שני צירים מרכזיים מנחים את הקטלוג: הראשון הוא הציר הנמתח בין הון מול עבודה, והשני הוא מודל עסקי. המודל העסקי כולל: P2P (עמית לעמית) או P2B (עמית לעסק), ומבחין את אלו ממודלים מסחריים (בין אם ישירות לצרכן, עסק לעסק או עסקים המופעלים בתמיכת השלטון).

הטיפולוגיה הזו עשירה ומורכבת. עם זאת, יש לה מספר חולשות מרכזיות. ראשית, לטענת המאמר, פעילות שאינה למטרת רווח היא חלק חשוב מהכלכלה המשתפת. מסקנה זו נכונה במיוחד בישראל, בה נראה כי ישנם מיזמים קהילתיים משמעותיים.⁴² מעבר לכך, ראשית, המיקוד הצר בשאלות רגולטוריות מיידיות מחמיץ שאלות מדיניות ושאלות משפטיות רחבות יותר: אילו מודלים ראוי כי המשפט יתמרץ? כיצד השלטון המקומי עשוי לתמוך במיזמים כאלה או אחרים? האם יש למיזמים הללו תרומה משמעותית לרווחה החברתית לעומת דפוסי כלכלה מסורתית? שנית, הטיפולוגיה לא מבחינה בצורה טובה בין מודלים מוסדיים. מודל שלטוני ומודל מסחרי שונים מאד האחד מן השני במטרותיהם ובשיקולים שהם לוקחים בחשבון. שלישית, הטיפולוגיה הנתונה אינה מתייחסת לנתונים כגון תפקיד הפלטפורמה, סוג הנכס, היקף הפעילות ומידת שיתוף הפעולה.

החלוקה המוצגת במאמר, כפי שהחלק הבא מסביר בהרחבה, מדגישה היבטים מוסדיים שונים. היא מתחקה אחר בעל השליטה בנכס או בשירות, אחר מטרות הפעילות, ואחר האפיון המוסדי והארגוני של הפעילות. הטיפולוגיה שהמאמר מקדם נעזרת גם בנתונים הקשורים בתפקיד הפלטפורמה העולים מעבודתו של סנדררג'ין (פיקוח על תשלום, עיצוב תנאי עסקה), בחיתוך הענפי ובחלוקה שהציעה רייצ'ל בוטסמן. עם זאת, חשוב לציין כי שדה המחקר מתמקד באתרים הפעילים בישראל.

ג. קטגוריות מוסדיות בכלכלה המשתפת

מאגר הנתונים מכיל 60 מקרי מבחן – פרויקטים השייכים לכלכלה המשתפת, כפי שהוגדרה. 60 מקרי המבחן מייצגים תחומי עיסוק מגוונים במבנים מוסדיים שונים, ביניהם ארבעה (4) אתרי השכרה, השאלה או חילופי בתים, תשעה (9) חללי עבודה שיתופיים (כולל חלל ייחודי להורים),⁴³ חמישה (5) אתרי מימון המונים, שני (2) אתרי מכירה או מסירה של ציוד יד שניה, חמישה (5) אתרי הלוואות בין עמיתים (ובכללם בנק חברתי הכולל גם הלוואות), תשעה (9) אתרים העוסקים בהשאלה או בהשכרה של חפצים בין אם בתמורה, במתנה או על בסיס דמי מנוי, ובכלל זה פרויקטים של השאלת בגדים, ספרים, צעצועים ומשחקים, כלי עבודה, אופניים וספריית חפצים,

⁴² ראו להלן פרק ג(3).

⁴³ מספר חללי העבודה השיתופיים הוא גבוה באופן יחסי לדוגמאות האחרות. הסיבה לדומיננטיות היא שונות מסוימת בתנאי המיזמים, וכן העובדה שמדובר בקטגוריה המסחרית המרכזית ביותר בארץ.

שתי (2) גינות קהילתיות, אתר (1) אירוח לארוחה, שני (2) בנקי זמן, חמש (5) סדנאות עבודה שיתופית, קואופרטיב (1) מכולת, פרויקט (1) ארוחות לאנשי הקהילה, פרויקט (1) תרומת תרופות, שלושה (3) פרויקטים של שיתוף בהסעות, שלושה (3) פרויקטים של שיתוף בכלי רכב או אופניים, שני (2) פרויקטים העוסקים במתן קורסים בין עמיתים, אתר (1) העוסק בשיתוף בחניה ואתר (1) הכולל משלוח של טובין מחו"ל. מצורף למאמר נספח הכולל תיאור תמציתי של כל אחד מהאתרים.

הבחירה באתרים הללו נועדה להשיג גיוון. נבחרו מקרי מבחן שיש להם פעילות בארץ ונוכחות ברשת, בין אם באתר מוסדר, קבוצת פייסבוק, דף בפייסבוק או פרסום במסגרת אינטרנטית. לצורך בניית המאגר, ננקטו מספר שיטות איתור. השיטה הראשונה כללה חיפוש של סניפים לפעילות של אתרים מוכרים בעולם. כך, למשל, אותרו הסניפים של WeWork, Eatwith, Uber, Airbnb, Kiva ו-Fiverr. לעומת זאת, לאתר המפורסם Taskrabbit אין פעילות בישראל, ולכן אינו נכלל במאגר הנתונים. השיטה השנייה כללה חיפוש דוגמאות מקומיות לפעילות מוכרת בעולם הספרות מתחומי השיווק והסוציולוגיה.⁴⁴ כך, בוצע חיפוש לאיתור ספריות כלים, סדנאות, ספריות צעצועים, ספריות בגדים, גינות קהילתיות ושיתוף בחניה. שיטה שלישית כללה איתור של כתבות, בלוגים ואתרים המרכזים מידע בנושא הכלכלה המשתפת.⁴⁵ שיטה רביעית כללה חיפוש פתוח של מופעי הכלכלה המשתפת. שיטה חמישית כללה איתור על בסיס ידע מוקדם. במסגרת זו, אותרו האתרים "חברים לרפואה" ואתר "אגורה". החיפוש נמשך עד שהמאגר כלל גיוון מספק, הן מבחינת תחומי העיסוק (חפצים, חללי עבודה, הסעות, אירוח) והן במבנה הארגוני ובמטרות הפעילות.

טרם הליך האיתור נקבעו מספר קריטריונים בעזרתם הוחלט אם הפרויקט מהווה דוגמה לכלכלה משתפת. קריטריונים אלה מבוססים על ההגדרה שהוצעה בפרק הקודם: על מנת שפרויקט מסוים ייכלל כמקרה מבחן למופע של כלכלה משתפת, היה עליו להתבסס על שוק ישיר בין עמיתים (Peer-to-peer), לשקף העדפה של שימוש נקודתי וקצר טווח (access) על פני בעלות, לנצל ערך עודף של נכס או משאב, או לכוון שיתוף קהילתי במשאבים, כגון זמן או חפצים. שלוש אפשרויות הוחרגו במפורש מן הפרויקט: ראשית, עמותות שמטרתן פילנתרופיה שאינה מבוססת על שוק בין עמיתים (למשל ארגון "יד-שרה"), זאת משום שמטרת המאמר היא לבחון מאמץ צרכני הנבנה על שיתוף פעולה או השתתפות פעילה של צרכנים בשימוש בנכסים. שנית, לא נכללו שכירויות ארוכות טווח (כגון ליסינג של כלי רכב), כיוון שהיחסים המסחריים שבבסיסם דומים ליחסי השוק המוכרים ואינם מציעים אלטרנטיבה לשוק ריכוזי/היררכי. שלישית, שיתוף קהילתי מלא המבוסס על מגורים משותפים מסוגים שונים (כגון קיבוצים וקומונות) אף הוא הוחרג מן ההגדרה. מקרים אלה

⁴⁴ראו לדוגמה, Schor et al., לעיל ה"ש 18; Ozanne & Ballantine, לעיל ה"ש 20; Cornelia Grimshorn & Marlene Jordan, Ownership – A Challenged Consumer Ideal (2015) (unpublished thesis, Lund University) (available online at <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=5468892&fileId=5468905>)
⁴⁵ראו למשל, הבלוג של איילה צורף: <http://www.tsoref.com>. כמו כן, המחקר נעזר בדו"ח של WEconomize לעיל ה"ש 36.

משקפים שיתוף עבה בהיבטים רחבים של החיים בכללותם, השונה בצורה משמעותית מהכלכלה המשתפת אשר משקפת מאמץ צרכני נקודתי.

הפרויקטים שאותרו ועמדו בקריטריונים נבחרו כמקרי מבחן, והוזנו אל מאגר הנתונים. במסגרת זו, נאספו הנתונים הבאים: מבנה הבעלות בנכס (שוק בין עמיתים, חברה מסחרית, ארגון קהילתי, עירייה), סוג המוצר או מהות השירות, מידת השימוש בנכס (תכוף, מדי פעם, נדיר) וסוג השימוש (גופני, ביתי, לצרכי תחביב, לצורך מסחרי). במקרה שמדובר בשירות, נבחן סוג השירות (האם כולל אינטראקציה ממשית בין הצדדים), נבחנה הקטגוריה הענפית (בהתאם לחלוקה של רייצ'ל בוטסמן: כלכלת ייצור, צריכה, מימון שיתופי או חינוך). כמו כן, נאספו נתונים בדבר תפקיד הטכנולוגיה (האם היא הכרחית לפעילות, תומכת בפעילות, משמשת לפרסום), תנאי התשלום עבור השירות או השימוש במשאב (תשלום כספי, אשראי חברתי, מוצר דומה), תפקיד הפלטפורמה והאם היא מספקת: מנגנון מוניטין, ביטוח, תיווך, סינון מועמדים, מערכת תשלום וקהילה, ואופן הסדרת האמון. לצד אלה, המאגר כולל התייחסות לקיום אירועים קהילתיים, האם הפרויקט כולל עזרה לזולת, מה המוטיבציה לשימוש, מי אחראי לפתרון בעיות והאם קיים שיתוף פעולה עם גוף נוסף. הנתונים נאספו מתוך האתרים. במקרים מסוימים, עוזרי מחקר ביצעו השלמות באמצעות תכתובות מייל ושיחות טלפון. ודוק: הדיון במקרי המבחן מאפשר הכללות אנליטיות העוסקות בפלטפורמות ובתפקידן, אך לא הכללות סטטיסטיות אשר יתאימו לכלל או למרבית הפרויקטים הקיימים או העתידיים.⁴⁶

מקרי המבחן מהווים בסיס לפיתוח קטגוריות של פעילות הכלכלה המשתפת, וכולם משתבצים לאחת מהקטגוריות המוצעות. המחקר מאתר חמש קטגוריות מרכזיות: שוק בין עמיתים למטרת רווח, שוק בין עמיתים שלא למטרת רווח, חברה מסחרית, התארגנות קהילתית-מקומית, ומיזמים בחסות שלטונית (בדרך כלל עירונית). הגם שהמחקר לא שולל קיומן של קטגוריות מוסדיות נוספות, הגיוון הגדול של מקרי המבחן מצביע על כך שמדובר בקטגוריות מקיפות. בנוסף, מבחינה אנליטית המבוססת על ניתוח אופני חלוקת הבעלות והשליטה בנכס, המחקר לא צופה קטגוריות נוספות.

הסיווג המוצע מדגיש את ההיבטים המוסדיים של הפעילות. חשיבה מוסדית, המתמקדת בבעלות, בשליטה ובניהול של משאבים ושירותים היא חשובה במיוחד. היא מאתרת את המבנה של הפעילות ואת מוקדי הכח והפגיעות שלה, ומאפשרת למקדמי מדיניות לזהות את הבעיות המשפטיות והאתגרים הרגולטוריים. כל קטגוריה מייצגת רקע חברתי שונה, מטרות ייחודיות ומערך מורכב של בעלי עניין. בד בבד, המבנה המוסדי מציג רק חלק מן התמונה. ישנה שונות גדולה בין מופעים שונים בתוך קטגוריה, ובכלל זה הדומיננטיות של הפלטפורמה, מידת התרומה החברתית ואינטימיות השימוש בנכס. אלה מייצרים מדרג פנימי בעל חשיבות להבנת מטרות המופע והרקע הכלכלי והחברתי שלו. אבקש להדגיש כי המאמר אינו עוסק בנתונים נוספים שעשויים להיות

⁴⁶ Yin, לעיל ה"ש 10.

חשובים לאסדרה משפטית, וביניהם התעשייה הנפגעת מהפרויקט. היבטים אלה חורגים מהמיקוד המוסדי והחברתי של מחקר זה.

(1) שוק בין עמיתים למטרת רווח

אחד החידושים המרכזיים של הכלכלה המשתפת, בגרסתה המודרנית, הוא השימוש הטכנולוגי ליצירת קשר בין משתמשים בעלי צרכים תואמים. שווקים בין עמיתים, המתווכים על ידי פלטפורמה מקשרת, פותחים אפשרויות לחסכון כלכלי ולמקסום התועלת בשימוש בנכסים ובזמן. אלה הם פרויקטים שמטרתם רווח או חסכון, והמוטיבציה המרכזית בבסיסם היא מוטיבציה כלכלית.⁴⁷ ההגדרה של הקטגוריה, אם כן, כוללת סחר בין משתמשים הנעשה למטרות כלכליות. האתרים המזוהים ביותר עם הכלכלה המשתפת נכללים בקטגוריה זו: Uber ו-Airbnb. בנוסף, ראוי לציין את האתר Eatwith, המאפשר לבשלנים לארח בביתם ארוחה ולגבות עבורה תשלום, כתחליף לחוויית המסעדה. אתרי הלוואות בין עמיתים (כגון eLoan, blender וטריא) מהווים דוגמה נוספת, והם מקשרים בין מלווים ללווים ללא התערבות של בנק. Fiverr מקשרת בין נותני שירותים תומכי עסקים (עיצוב לוגו, שיווק דיגיטלי) לבין חברות או פרטים שזקוקים לשירותים אלה. Dogiz מקשרת בין בעלי כלבים לבין אנשים המעוניינים לטפל בכלבים או לטייל איתם בעבור תשלום. דוגמאות נוספות מגיעות מתחום החנייה, מימון המונים, חילופי בתים, חינוך (קורסים און-ליין) והשכרה של חפצים (למשל, אופניים).

שני גורמים עיקריים ראויים לציון ברקע התופעה של שווקים בין עמיתים בארץ ומעבר לים.⁴⁸ האחד הוא המשבר הכלכלי של השנים 2007–2008, והשני הוא חוסר אמון צרכני במותגים ובתאגידי ענק. שורשי ההתפתחות (בעיקר בארצות הברית) נעוצים במשבר הכלכלי הגלובלי של 2007. מדובר במיתון כלכלי מהגדולים שחוה המשק האמריקני.⁴⁹ המשבר הוביל לירידה משמעותית בצריכה של טובין ושירותים.⁵⁰ שווקים בין עמיתים, והכלכלה המשתפת ככלל, מהווים דרכי צריכה אלטרנטיביות המיועדות לחסוך במשאבים. השכרה של חפצים שאינם מנוצלים בשימוש אישי מאפשרת למשכירים להרוויח כסף מנכס בבעלותם, ולשוכרים להימנע מרכישה של מוצר מיותר.⁵¹ בנוסף, ממדי האבטלה הובילו מבקשי עבודה או מועסקים באופן חלקי לחפש דרכים אלטרנטיביות להשלמת הכנסה, הכוללות מתן שירותים כגון הסעות, באופן גמיש ובלי מחויבות.⁵²

Juho Hamari et al., *The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption*, 67 *J. ASS'N INFO. SCI. & TECH.* 2047 (2016).

⁴⁸ קיימים, כמובן, גורמים נוספים – ובהם התפתחות טכנולוגית, העדפות דוריות ושינויים בדפוסי צריכה.

⁴⁹ ראו David Grutsy, Bruce Western & Christopher Wimer, *The Consequences of the Great Recession*, in *THE GREAT RECESSION 3* (David Grutsy, Bruce Western & Christopher Wimer ed., 2011).

⁵⁰ ראו Ivaylo D. Petev, Luigi Pistaferri & Itay Saporta-Esken, *An Analysis of Trends, Perceptions and Distributional Effects in Consumption*, in *THE GREAT RECESSION 161* (David Grutsy, Bruce Western & Christopher Wimer ed., 2011).

⁵¹ Yochai Benkler, *Sharing Nicely: On Shareable Goods and the Emergence of Sharing as a Modality of Economic Production*, 114 *YALE L. J.* 273 (2004).

⁵² Rauch & Schleicher, לעיל ה"ש 16.

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה לחינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: [/https://www.facebook.com/hethcenter](https://www.facebook.com/hethcenter)

שווקים אלה מאפשרים לצרכנים להפחית הוצאות, והם מייצרים הזדמנויות לעבודות חלקיות. חוסר היציבות בשוק, אם כן, הוביל ליצירת שווקים אלטרנטיביים הפועלים במקביל.

בנוסף למשבר הכלכלי, שווקים בין עמיתים נתפסים בעיני המשתמשים כאלטרנטיבה לשוק התאגידי ולמודלים מסורתיים של צריכה. אם בעבר צרכנים הרגישו בטוחים יותר כשרכשו מותגים מוכרים,⁵³ היום יחסם של צרכנים כלפי חברות גדולות הוא אמביוולנטי.⁵⁴ צרכנים כיום רוכשים אמון גדול יותר לצרכנים אחרים, ומקבלים החלטות על בסיס משוב צרכני, גם אם נותן המשוב הוא זר לצרכן.⁵⁵ הכלכלה המשתפת מתבססת על נטיות אלה. פיתוחים טכנולוגיים מקלים מאוד על תקשורת בין צרכנים, ומבטיחים שיתוף פעולה צרכני שהוא לכאורה אינו נגוע באינטרסים תאגידיים. שווקים בין עמיתים נתמכים על ידי הרעיון שצריכה מבוצעת על ידי אינדיבידואלים ולא בין צרכן לבית עסק. ביקורת צרכנית נמצאת בלב הפעילות. עם זאת, חשוב לציין (ונחזור לכך בהמשך) כי שווקים בין עמיתים למטרת רווח נתמכים על ידי פלטפורמות המתווכות את העסקה ומעצבות את תנאיה, שהן בעצמן נשלטות על ידי תאגידים רבי עוצמה.⁵⁶ למרות ששווקים אלה מחברים בין אינדיבידואלים, הכוח התאגידי נותר דומיננטי. השניות הזו ניצבת בלב ליבה של הקטגוריה והשיח האקדמי הסובב אותה, כאשר השאלה הקשה היא: האם דפוסי הצריכה והעבודה החדשים מהווים אלטרנטיבה ממשית לשוק, או שמא הקצנה של הרעות החולות הקיימות בשוק חופשי ניאו-ליברלי.⁵⁷

מחקר איכותני שנערך בארצות הברית שופך אור על המורכבות של התופעה. במסגרת המחקר רואיינו, בין היתר, משתמשים של Airbnb ושל taskrabbit (פלטפורמה לביצוע שירותים בבית כגון גינון, הרכבת רהיטים וניקיון).⁵⁸ המסקנות מצביעות על מוטיבציות כלכליות וחתרניות כאחד. משתמשים רבים רואים בכלכלה המשתפת הזדמנות לכינון שוק רדיקלי, הנבנה מן התחתית. הם שואפים להשיג סדר כלכלי בו עסקאות חליפין הן אישיות, ומשקפות אחריות מוסרית אישית, ובה בעת המשתמשים חותרים להשגת אוטונומיה כלכלית. עם זאת, חוויית המשתמש מהווה רק חלק מתופעה רחבה יותר, הכוללת גם את כוחה של הפלטפורמה לעצב את תנאי העסקה ולכוון את

Richard Elliot & Natalia Yannopoulou, *The Nature of Trust in Brands: A Psychosocial Model*, 41⁵³ EUROPEAN J. MARKETING 988 (2007).

Guido Palazzo & Kunal Basu, *The Ethical Backlash of Corporate Branding*, 73 J BUS ETHICS 333⁵⁴ (2007).

Laurie Sullivan, Millennials Trust People, Not Brands, When Buying, MEDIAPOST⁵⁵ <https://www.mediapost.com/publications/article/166630/millennials-trust-people-not-brands-when-buying.html>

Pasquale⁵⁶, לעיל ה"ש 9.

Martin⁵⁷, לעיל ה"ש 15.

Connor Fitzmaurice et al., *Domesticating the Market: Moral Exchange and the Sharing Economy*⁵⁸ (unpublished manuscript), available: http://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/sociology/pdf/SocCompass%20Sharing%20Economy%20v3.pdf

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

מערכת היחסים ואת השוק עצמו. מורכבות זו עומדת בבסיס הקטגוריה, ומחייבת חשיבה מורכבת מצד קובעי המדיניות בעת בחירה בקו רגולטורי זה או אחר.

מבחינה פרקטית, שווקים בין עמיתים מעוררים מספר קשיים מרכזיים: ראשית, ביצוע עסקאות נקודתיות עם זרים מעוררת בעיית אמון. כיצד צדדים לעסקה יכולים לסמוך אחד על השני ולהיות בטוחים שיקבלו מוצר או שירות באיכות גבוהה, ומן הצד השני, כי השימוש קצר הטווח בנכס שלהם יהיה סביר?⁵⁹ הבעיה מתגברת ככל שמדובר בנכס או בשירות אישי או יקר ערך.

שנית, שימוש רחב היקף על ידי משתמשים לא מנוסים מגדיל את הסיכון לגרימת נזק לנכס, כמו גם לתאונות שונות. כאשר אדם משכיר חדר בביתו (Airbnb), מזמין אנשים לארוחה בביתו (Eatwith), מסיע אנשים ברכבו (Uber) או מאפשר לזר לשמור על חיית המחמד שלו (Dogiz), קיימת סכנה של שימוש לא נכון, לא אכפתי או לא זהיר, העלול לגרום לנזק. אדם המתארך בביתו של בשלן, למשל, לא יודע אם המטבח נקי ואם יש סכנה לבריאותו. דוגמה נוספת היא אדם המקבל הסעה מנהג Uber אשר לא יודע אם הנהג הוא זהיר ובעל היכרות עם העיר.⁶⁰

שלישית, השימוש המוגבר בנכסים הוא בעל השלכות החורגות מן הצדדים לעסקה. למשל, פעילות מסוימת עשויה להשפיע על הדיירים בשכונה מסוימת, ועלולה להכביד על תשתיות עירוניות.⁶¹ כך, אתרים המקלים על עסקאות בתחום החניה, האירוח בדירות או התחבורה המשתפת עשויים להעמיס על תשתיות שונות, המתוכננות לענות על צרכי התושבים, כגון כבישים, ביוב, חניה ועוד.⁶² בהקשר זה, אין לשכוח ששווקים בין עמיתים למטרות רווח פעמים רבות אינם עומדים בדרישות רגולטוריות מכבידות (כגון רישיון עסק, דרישות מיסוי וכדומה). נטען בעבר, כי הכלכלה המשתפת היא הזדמנות לבחון מחדש אילו דרישות נחוצות ואילו דרישות נועדו על מנת למנוע תחרות בשוק מסוים.⁶³

רביעית, שווקים ישירים בין עמיתים לכאורה פותחים אפשרויות עבור משתמשים רבים ומהווים הזדמנות להשתתפות פעילה של מגזרים שונים מכל שכבות האוכלוסייה. עם זאת, מחקרים שונים הצביעו לאחרונה על אפליה בכלכלה המשתפת. האסדרה המשפטית של שווקים אלה מבחינת דיני איסור אפליה טרם גובשה.⁶⁴

ניתוח מקרי המבחן המנויים במאגר מצביע על דומיננטיות של הטכנולוגיה בקטגוריה זו. 13 מקרי מבחן משתבצים לקטגוריה של שווקים בין עמיתים למטרות רווח: Airbnb, Uber, Fiverr, Eatwith,

⁵⁹ השו Benkler, לעיל ה"ש 51.

⁶⁰ SAMUEL NADLER, THE SHARING ECONOMY: WHAT IS IT AND WHERE IS IT GOING? (MBA thesis, MIT, 2014) Summary available at: <http://dspace.mit.edu/handle/1721.1/90223#files-area>

⁶¹ Miller, לעיל ה"ש 4.

⁶² ש.ס.

⁶³ Wyman, לעיל ה"ש 25; Orly Lobel, *The Law of the Platform*, 101 MINN. L. REV. 88 (2016).

⁶⁴ ראו Benjamin G. Edelman, et al., *Racial Discrimination in the Sharing Economy: Evidence from a Field Experiment*, 9 AM. ECON. J.: APPLIED ECON. 1 (2017); Tamar Kricheli Katz & Tali Regev, *How Many Cents on the Dollar? Women and Men in Product Markets*, 2 SCI. ADV. 1 (2016).

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

eloan, בלנדר, טריא, splinster, dogiz, repark, udey, Israel online, academcy, fundit.⁶⁵ כל מקרי המבחן סווגו בדרגה הגבוהה ביותר של הישענות על טכנולוגיה לפי הסולם שהוגדר לפני ניתוח המקרים: "בלי הטכנולוגיה אין פעילות". הדומיננטיות של הטכנולוגיה באה לידי ביטוי גם בתפקיד הפלטפורמה ובשירות שהיא מציעה. כיוון שמדובר בעסקאות עם זרים, הנעשות פעמים רבות ברכוש אישי, הפלטפורמה מציעה מנגנונים שונים שמיועדים להשקיט את החששות של המשתמשים. המנגנון המובהק ביותר הוא מערכת המוניטין המבוססת על ביקורת משתמשים. שישה אתרים כוללים מערכת מוניטין מסוג זה: splinster, eatwith, Airbnb, fiverr, uber ו-udemy. במסגרת זו, המשתמש מדרג את בעל הנכס או מציע השירות, ואף כותב ביקורת מפורטת. באתרים מסוימים, כגון Airbnb ו-uber, מנגנון המוניטין הוא דו צדדי, וגם בעל הנכס או מציע השירות יכול לדרג את המשתמש.⁶⁶

שלושה אתרי הלוואות בין עמיתים אינם כוללים מערכת מוניטין: בלנדר, טריא ו-eloan. העסקאות המתבצעות במסגרתם הן אנונימיות. עם זאת, האתרים הללו מציעים הגנות אחרות למלווים: בלנדר מציע קרן בטחון המוחזקת בנאמנות לצורך הגנה על כספי ההשקעה ו-eloan מפעיל מערכת גביה ומימון הוצאות משפטיות.⁶⁷ בנוסף, האתרים הללו מקפידים לבצע סינון לוויים, הכולל אימות זהות ובחינת היסטורית אשראי, כמו גם בחינה סטטיסטית של הסיכון.⁶⁸ אתר repark, העוסק בהשכרה קצרת טווח של מקומות חניה, מציע אמצעי הגנה אחר לבעלי חניה. במקרים בהם הנהג אינו מפנה את החניה, האתר עשוי לנכות ישירות מכרטיס האשראי של הנהג סכום כספי כקנס, והוא אף מעמיד לרשות בעלי החניה סייר שיש באפשרותו לסנדל את הרכב.⁶⁹ בנוסף, האתר מציע ביטוח לכל נזק לרכב, לנהג או לחניה. לעומת זאת, אתר Dogiz אשר מיועד בעיקר לעסקים קטנים, אינו מציע שירות סינון או מוניטין.⁷⁰

לצד מערכת המוניטין שפלטפורמות שונות מציעות, רבות מהן מציעות ביטוח (לפחות חלקי). לשלום וחלקן כחלק מתנאי העסקה. חלק מהחברות המציעות שירות שיש בו סיכון מסוים למשתמש (בתחום המזון, ההלוואות, ההסעות) מבצעות סינון של מציעי השירות, וביניהם: Uber, eatwith, בלנדר, eloan, fundit. בנוסף, פלטפורמות רבות נותנות מענה לפתרון מחלוקות ולבעיות המתעוררות בשירות. Airbnb ו-fiverr, למשל, מציעות מנגנוני יישוב סכסוכים.

⁶⁵ ראו פירוט של מקרי המבחן בנספח.

⁶⁶ בשולי הדברים, יש לציין כי בית המשפט המחוזי אסר לאחרונה על פעילותה של אובר בישראל במתכונתה הנוכחית. ראו ה"פ 26017-11-17 איגוד נהגי המוניות הארצי נ' אובר מערכות טכנולוגיות ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 27.11.2017).

⁶⁷ <https://loans.blender.co.il/%D7%A0%D7%99-%D7%A8%D7%A7-%D7%A9%D7%90%D7%9C%D7%94/%D7%AA%D7%A2%D7%A9%D7%95-%D7%9C%D7%99-%D7%A1%D7%93%D7%A8> ; <https://www.eloan.co.il/what-is> שם.

⁶⁸ <https://www.repark.co.il/faq?c=Homebutton&pid=appflyeronelink&pid=web>

⁶⁹ אתר המקשר בין בעלי כלבים לבין מטיילי כלבים מקצועיים (dog-walker's). האפליקציה מאפשרת לברר היכן נמצא הכלב.

פתרון בעיות אמון וחשש מנזק, אם כן, עומד בלב הפעילות של הפלטפורמה, לצד הבטחת התשלום של המשתמש ומערכת החיפוש המתוכנת בין המציע למשתמש. במקרי מבחן אלה, יצירת קהילה אינה מטרה מרכזית. 12 מתוך 13 מהפלטפורמות אינן מארגנות אירועים קהילתיים. Eatwith היא החריגה, והיא מציעה אירועים למארחים. בנוסף, Airbnb מציעה מרכז קהילתי וירטואלי עבור מארחים.⁷¹ כמו כן, הפלטפורמה אינה כוללת לרוב התייחסות להחצנות שליליות אפשריות של פעילות המשתמשים. סוגיות אלה יידונו בפרק הבא, כחלק מזיהוי הבעיות המשפטיות וההתמודדות עמן. כמו כן, הפלטפורמה היחידה אשר נקטה בצעדים למיגור אפליה הינה Airbnb.⁷² לנקודה זו נשוב בפרק הבא.

לסיכום, למרות שהדוגמאות שנדונו במסגרת הקטגוריה שונות מאוד מבחינת תחומי העיסוק, ניתן לזהות קווים דומים מבחינה מוסדית ומבנית. תיווך בין צדדים זרים מעורר בעיות אמון וחשש לנזק לרכוש או למשתמש. בכל הדוגמאות שנדונו, למרות שהעסקה נעשית בין עמיתים, הפלטפורמה דומיננטית מאוד באבטחת העסקה ובעיצוב תנאיה. הפלטפורמה היא חלק בלתי נפרד מהעסקה, ומספקת את המנגנונים המיועדים לאפשר את קיומה. הפלטפורמה היא זו אשר מכוננת למעשה את השוק כולו. הדומיננטיות של האתר המתווך חשובה להתקיימות הפעילות, אך בה בעת היא מעוררת חשש לפגיעה באינטרסים מוגנים של הצרכן וביניהם פרטיות מידע, מניעת אפליה וגישה פתוחה לאתר. אשר על כן, על המשפט לעסוק אף בפיקוח על כוחן של הפלטפורמות. זהו קושי ייחודי שקיים בקטגוריה של שווקים בין עמיתים. אחזור לנקודה זו במסגרת הדיון בקווים מנחים לרגולציה.

(2) שוק בין עמיתים שלא למטרת רווח

קטגוריה נוספת, הכוללת שווקים בין עמיתים, עוסקת בשווקים שאינם למטרת רווח (לפחות עבור אחד מהצדדים לעסקה). יש דמיון רב בין קטגוריה זו לקטגוריה הקודמת במבנה המוסדי (שוק בין עמיתים ומעורבות אתר מתווך), ואכן הסוגיות המשפטיות דומות בעיקרן. למרות זאת, המטרה של הפעילות מצדיקה יצירת קטגוריה נפרדת. כאשר הפעילות אינה למטרת רווח, היקף הפעילות בדרך כלל קטן, מעורבות הפלטפורמה היא יחסית מתונה, והסיכון של החצנות שליליות – פוחת. בד בבד, לפעילות יש החצנות חיוביות מבחינה סביבתית וחברתית.

המאגר כולל 14 מקרי מבחן של שווקים בין עמיתים שלא למטרת רווח: אגורה, חברים לרפואה, גיוסים, waze carpool, moovit carpool, Couchsurfing, casaversa, homeexchange, kiva ו-shelp my things, the chesd fund, giveback, headstart, make them a meal.⁷³ אולם, קיימים הבדלים חשובים בין הדוגמאות הללו, ולמעשה ניתן לחלקן לשתי תת קטגוריות.

⁷¹ <https://community.withairbnb.com/t5/Community-Center/ct-p/community-center>

⁷² Laura W. Murphy, Laura Murphy & Associates, *Airbnb's Work to Fight Discrimination and Build Inclusion A Report Submitted to Airbnb*, Sept. 8, 2016, http://blog.airbnb.com/wp-content/uploads/2016/09/REPORT_Airbnbs-Work-to-Fight-Discrimination-and-Build-Inclusion_09292016.pdf?3c10be

⁷³ ראו הסבר על כל מקרה מבחן בנספח.

תת קטגוריה ראשונה כוללת פרויקטים שמטרתם לספק צורך או שירות ללא מטרת רווח של שני הצדדים. זוהי למעשה כלכלת חליפין. המאגר כולל שתי דוגמאות של שיתוף בנסיעה: waze carpool ו-moovit carpool, ושתי דוגמאות של חילופי בתים: homeexchange ו-casaversa.

במקרה של שיתוף בנסיעה, הנוסעת משתתפת רק בהוצאות הנסיעה של הנהגת. ⁷⁴ בניגוד ל-Uber, השייכת לקטגוריה של שוק בין עמיתים למטרת רווח, אין מדובר בשירות הסעות שהנהגת מרוויח/ה ממנו כדרך להשלמת הכנסה. במקרה של שיתוף בנסיעה, הנהגת נוסעים ליעדם ובדרכם אוספים נוסעים המשתתפים בהוצאותיהם. להבדל זה יש השלכות מבחינת כיסוי ביטוחי וסיווג הפעילות כאישית או כעסקית. ⁷⁵ פוליסות ביטוח המכסות כלי רכב פרטיים לרוב אינן מבטחות שימוש של השכרת הרכב בתשלום. בארצות הברית, שאלת הביטוח זכתה לדיון ציבורי נרחב. ⁷⁶ בכירים בשוק הביטוח הסבירו כי מבטחים רואים בשיתוף כלי רכב כפעילות בסיכון גבוה, ולכן הם עשויים לבטל או לסרב לחדש פוליסת ביטוח בעקבות כך, או לחילופין להעלות פרמיות במקרה של תאונה. ⁷⁷ נראה כי גם פוליסות ביטוח בארץ נוקטות בקו דומה, ולא מבטחות רכב המושכר לאחרים בתשלום, אלא אם כן מדובר בחברת ליסינג. ⁷⁸

באופן דומה, אתרי חילופי בתים מהווים מקרה מבחן שונה מהאתר Airbnb השייך לקטגוריה של שוק בין עמיתים למטרת רווח. העסקה לא מערבת תשלום, והצדדים מחליפים לתקופה מסוימת את בתיהם על מנת לחסוך בהוצאות החופשה. בנוסף, מעורבות פלטפורמת חילופי בתים שונה מאתר Airbnb, באשר זו האחרונה מציעה ביטוח ומנגנון מוניטין מפותחים בהרבה מאלו המוצעים באתרי חילופי בתים. מבחינה רגולטורית, היקף הפעילות באתרים אלה מתון יותר. אם ב-Airbnb דירה עשויה להיות מוצעת לאירוח תיירים לאורך השנה או למשך חלקים גדולים ממנה, ⁷⁹ הרי שאתרי חילופי בתים מיועדים לעתות חופשה, כאשר בעלי הזכויות בבית אינם מתגוררים בו.

תת קטגוריה שנייה כוללת פרויקטים המערבים תרומה או עזרה לזולת. אתרי מימון המונים, כגון גיוסים ו-headstart, הם מודל מבוסס רווח עבור מגייס המימון והפלטפורמה, אך נותן המימון תורם לפרויקט עבור תשורה. פרויקטים אחרים מבוססים על תרומה המיועדת לסיפוק צרכים

⁷⁴ אורן דורי "רוצים להסיע נוסעים במכונית שלכם? זה המחיר שמותר לכם לגבות" **דהמרקר** 4.12.2017, <https://www.themarker.com/dynamo/cars/1.4652604>

⁷⁵ Kreiczer-Levy, לעיל ה"ש 28.

⁷⁶ Ron Lieber *Share a Car, Risk Your Insurance* NY TIMES (March 16, 2012), available at: http://www.nytimes.com/2012/03/17/your-money/auto-insurance/enthusiastic-about-car-sharing-your-insurer-isnt.html?_r=0
Jay McDoland, *Auto Insurance Risks of Car Sharing*, BANKRATE (November 23, 2011) available at <http://www.bankrate.com/finance/insurance/auto-insurance-risks-car-sharing-1.aspx#ixzz3kxcDf3Da>

⁷⁷ McDonald, שם (מפי לורטה וורטרס [Loretta Worters]), סגנית נשיא לענייני תקשורת במכון למידע וביטוח).

⁷⁸ ראו פוליסת ביטוח חובה: http://www.555.co.il/resources/downloads/p220614b_555_rechev_polisa_bituach_rechev_chova_x_rec_hush.pdf (סעיף 6 (ב), הערה 9).

⁷⁹ <https://www.haaretz.co.il/gallery/trip/premium-MAGAZINE-1.4607832>

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

בסיסים יותר, כגון אגורה, חברים לרפואה, make them a meal ועוד.⁸⁰ האתר Couchsurfing מהווה דוגמה מעניינת: בדומה ל-Airbnb, מדובר באירוח של תיירים בבית, אולם בניגוד ל-Airbnb האירוח הוא בחינם וללא עלות.⁸¹ הספרות מצביעה על כך כי בקהילה של Couchsurfing, המשתמשים מוגדרים כחברים, והמארחים מצופים להתוודע אל אורחיהם, לטייל עמם ולהראות להם את העיר.⁸² ההבדל בין שני האתרים מדגים בצורה המובהקת ביותר את ההבדל בין כלכלת שוק (market exchange) לכלכלת מתנות (gift exchange). עם זאת, גם כלכלת המבוססת על מתנות כוללת ציפייה להדדיות.⁸³ ישנה ציפייה משתמעת כי האורח יהפוך בבוא העת למארח. אולם, בניגוד לכלכלת שוק, התמורה אינה מוגדרת ותאריך הגמול אף הוא אינו ידוע. לדעת משתמשים רבים, האווירה הקהילתית של נתינה והדדיות נפגמה בשנת 2011, כאשר couchsurfing עברה ממודל של חברה שאינה למטרת רווח לחברה שמטרתה הפקת רווחים, באמצעות פרסומות ותשלום עבור מנויי פרימיום.⁸⁴

אם כן, המטרות של האתר חשובות לצרכנים. הפלטפורמה עשויה להפיק רווח בדרכים שונות. ישנם אתרים המציעים פרסומות, כדוגמת אגורה. במקרים אלה, מתעורר חשש כי הפלטפורמה סוחרת במידע האישי של הצרכן על מנת לממן את פעילותה. ישנם אתרים שמודל העסקה שלהם מבוסס על עמלה. אתרי מימון המונים מהווים דוגמה לאתרים שמפיקים רווח ישיר מהתרומה הצרכנית. Kiva, לעומתם, הוא אתר הלוואות בין עמיתים וארגונים שמיועד למטרות חברתיות מובהקות (הקמת בית ספר, רכישת אוכל, בניית מקורות אנרגיה). האתר מופעל מתרומות בלבד, ואינו גובה עמלה מן ההלוואה.⁸⁵ מודל העסקה של האתר הוא נתון חשוב לצורך הבחירה להסדרת פעילות האתר (להבדיל מפעילות המשתמשים). נתון זה, לצד נתונים אחרים, עשוי לדרוש מנגנוני פיקוח על פעילות הפלטפורמות. בכך, אתרי מימון המונים מסוימים עשויים להיות כפופים לרגולציה דומה לאלו המוצעים בשווקים בין עמיתים למטרת רווח. ודוק: אין הכוונה כי הפעילות הצרכנית תהא

⁸⁰ מתוך הנספח:

Make them a meal

אתר המאפשר הכנת ארוחות לשכנים ולחברים. האתר מאפשר לספק אוכל לאנשים שאתה מכיר על ידי פתיחת קבוצה וניהולה. השימוש העיקרי בארץ הוא כאשר נולד תינוק או כאשר אדם חולה, ולארגן אנשים לספק אוכל למשפחה. אגורה

אתר ללא מטרת רווח המאפשר לאנשים פרטיים להעניק ללא תמורה חפצי יד שניה. האתר כולל מטרה סביבתית על מנת להפחית פסולת. האתר מאפשר גם לחנויות לתרום חפצים מיותרים. בנוסף, אנשים פרטיים יכולים להציע שירותים חינמיים עבור הקהילה. אולם, במקרה כזה, יש לתרום שלוש פגישות לפחות. האתר כולל פרסומות כחלק ממודל עסקי למימון הוצאות האתר (אין עמלה). חברים לרפואה

פעילות שמטרתה תרומת תרופות מאנשים שלא זקוקים להן יותר לאנשים שלא יכולים לרכוש את התרופות במחיר מלא. הארגון ללא מטרת רווח. ההפצה מנוהלת על ידי מחלקת ניתוב תרופות. התרופות – חלקן יקרות ונדירות שלא כלולות בסל התרופות וחלקן "רגילות" – נאספות מהתורמים על ידי שליחים ומתנדבים ומועברות אל מוקד ניתוב התרופות בארגון, שם הן ממוינות ונבדקות, מוכנסות למאגר הממוחשב של הארגון ומאוכסנות בתנאי בית מרקחת.

⁸¹ Natalia Yannopoulou et al., *User-Generated Brands and Social Media: Couchsurfing and Airbnb*, 9 (2013) 85, 87 (2013). CONT. MANAGEMENT RESEARCH.

⁸² שם.

⁸³ Barry Schwartz, *The Social Psychology of the Gift*, 73 Am. J. Soc. 1 (1967); ELIZABETH ANDERSON, VALUE IN ETHICS AND ECONOMICS 151 (1995); Peter M. Blau, *Exchange and Power in Social Life*, 89 (1964); ראו גם Kieran Healy & Kimberly D. Krawiec, *Custom, Contract and Kidney Exchange*, 63 DUKE L. J. 645 (2012).

⁸⁴ Russel Belk, *Sharing Versus Pseudo Sharing in Web 2.0*, 18 ANTHROPOLOGIST 7, 9 (2014).

⁸⁵ <https://www.kiva.org/about>.

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה לחינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

כפופה לאותם הכללים, אלא כי פעילות הפלטפורמה עשויה לעורר קשיים דומים לאלו העולים מפלטפורמות למטרת רווח.

המוטיבציות של צרכנים בשווקים בין עמיתים שלא למטרת רווח הן מגוונות. מטרה אחת היא ניצול מרבי של משאבים, בדומה למטרה העולה בשווקים בין עמיתים למטרת רווח. כאשר נהגת נוסעים ליעדם, ישנם ארבעה מושבים נוספים ברכבם המהווים נכס בלתי מנוצל.⁸⁶ כאשר משפחה נוסעת לחופשה במדינה זרה, ביתה עומד ריק וללא שימוש. הצורך בניצול ערך נובע גם מהרצון לחסוך בהוצאות, אך גם משינוי בהעדפות צרכניות, הכוללות התרחקות ממותגים ונטייה לטובת צריכה מקומית וקהילתית.⁸⁷ מטרה נגזרת היא הרצון באינטראקציה חברתית, גם אם וירטואלית. מימון המונים, לשם הדוגמה, הוא פעילות המובנית בשיח הפופולרי כמימון אלטרנטיבי המתבסס על הון חברתי וירטואלי.⁸⁸ הפעילות היא הזדמנות להתרחק ממנגנוני מימון מסורתיים. מטרה נוספת היא מטרה סביבתית. מחקרים מצביעים על כך שפעילות כלכלה משתפת קהילתית מבוססת, בין היתר, על קיימות ורצון להימנע מצריכה עודפת.⁸⁹

לסיכום, הקטגוריה הנוכחית נשענת במידת מה על הקטגוריה הקודמת – שוק בין עמיתים למטרות רווח, אך היא גם בעלת מאפיינים ייחודיים. הפעילות באתרים אלה מעוררת מעט החצנות שליליות. כיוון שאין מטרה של רווח, בעיות משפטיות המתמקדות בשאלת סיווג הפעילות כעסק, וביניהן מיסוי, תכנון ובניה, רישוי עסקים וביטוח כלי רכב, אינן עולות על הפרק בקטגוריה זו. עם זאת, ישנם מקרים בהם, בדומה לקטגוריה הקודמת, יש להגן על הצרכן מפני כוחה של הפלטפורמה. מקרים אלה עולים, בעיקר, כאשר הפלטפורמה מבוססת על עמלה של הצרכן, והיא דומיננטית בסינון מועמדים ועיצוב תנאי העסקה. בנוסף, חילופי בתים מעוררים חשש לנזק לרכוש באופן דומה לעסקאות בקטגוריה הקודמת. עם זאת, כיוון שמדובר בחילופי בתים, שני הצדדים לוקחים על עצמם סיכון דומה, ועל כן החשש חריף פוחת לעומת עסקאות הכוללות תמורה כספית.

בעיה ייחודית לקטגוריה היא החשש מניצול רצונם הטוב של התורמים באתרים השונים, כגון מימון המונים, הלוואות ב-Kiva, אגורה, חברים לרפואה ועוד. בשל כך, חלק מהאתרים מציעים מנגנון סינון, אך אין מדובר בפתרון מקיף. לבסוף, רשות מקומית עשויה להחליט לעודד פעילות שאינה למטרת רווח, כאשר היא מבוססת עזרה הדדית ומקלה עם מחזור חפצים. להיבט זה אשוב כאשר אדון בקטגוריה של התארגנות קהילתית.

(3) חברה מסחרית

קטגוריה זו כוללת חברות מסחריות אשר מציעות למשתמשים שימוש קצר טווח במוצר המהווה תחליף לבעלות או לשכירות ממושכת. בניגוד לשתי הקטגוריות הקודמות, אין מדובר בשוק בין

⁸⁶ Benkler, לעיל ה"ש 51.

⁸⁷ ראו לעיל תת פרק (1) ולהלן תת פרק (4).

⁸⁸ ראו: Roesi Davidson & Nathaniel Poor, *The Barriers Facing Artists' Use of Crowdfunding Platforms: Personality, Emotional Labor, and Going to the Well One Too Many Times*, 17 NEW MEDIA & SOCIETY (2015).

⁸⁹ Grimshorn & Jordan, לעיל ה"ש 44 (עוסק בספריית בגדים).

פרטים, בעלי המשאב ומשתמשים, המתווך על ידי פלטפורמה מסחרית.

הקטגוריה המסחרית עוסקת במקרה שבו החברה המסחרית היא הבעלים של הנכס, והיא מציעה לצרכן להשתמש בו. נאספו 14 מקרי מבחן בקטגוריה זו, אך הקטגוריה משמעותית פחות מגוונת מבחינת תחומי הפעילות. תשעה (9) מהפרויקטים הם חללי עבודה משותפים. במקום לשכור משרד או לעבוד מהבית, חללי העבודה השיתופית מאפשרים שכירות על בסיס חודשי של משרד פרטי, שולחן עבודה קבוע או שולחן על בסיס מקום פנוי.⁹⁰ ישנם מקומות המאפשרים שימוש חד פעמי במקרה הצורך.⁹¹ מרבית חללי העבודה מציעים שירותים נלווים, כגון מזון ושתייה, חדרי ישיבות, קורסים, סדנאות ואירועים קהילתיים. מעבר למקום העבודה עצמו, הם מציעים אפשרות ליצירת קשרים.⁹² האינטראקציה החברתית-עסקית היא חלק בלתי נפרד מהחבילה הנמכרת לצרכן. דוגמה מעניינת בהקשר זה היא mommy works – חלל עבודה המיועד להורים עובדים, הכולל שירותי שמרטפות ומרחב משחקים לילדים.⁹³

דוגמה מרכזית נוספת כוללת חברה מסחרית המציעה כלי רכב להשכרה קצרת טווח על בסיס תשלום דמי מנוי.⁹⁴ חברת car2go היא דוגמה בינלאומית הפועלת גם בארץ. למרות שהחברה פעלה עד לפני זמן קצר כחברה פרטית, נראה שכעת חלק מפעילותה מתבצעת בשיתוף פעולה עם הרשות המקומית דרך חברת בת, ולכן תזכה לדיון נוסף ונרחב במסגרת הקטגוריה "חסות שלטונית".

דוגמאות נוספות כוללות עסקים קטנים המציעים מנוי להשכרה קצרת טווח של משחקים וצעצועים לילדים,⁹⁵ או אפשרות להשכרת בגדים יוקרתיים ושמלות ערב.⁹⁶ בדוגמאות אלה, כמו גם בקודמות, עולה בבירור מהמאגר כי החברה מטפלת בבעיות ומפקחת על טיב המוצר. צעצועים עוברים ניקוי וסטריליזציה, וקיימת מדיניות ברורה בנוגע לנזק לרכוש. כך, למשל, חברת משחק חוזר אינה מחייבת על נזק לצעצועים, אלא אם מדובר בחלק מהותי הדורש תיקון.⁹⁷

הקטגוריה המסחרית עונה על דרישות הצרכן באשר לאופי הזכויות ולאופי השימוש בנכס: הצרכן מעדיף שלא להיות בעלים של נכס, אלא להשתמש בשימוש אגבי וקצר טווח (access over ownership). כך, למשל, נטען כי שימוש קצר טווח מאפשר גמישות וניידות, חסכון בעלויות אחסון, וחסכון בעלויות רכישה.⁹⁸ מן הצד השני, למודל הגישה יש גם עלויות: עלות דמי המנוי והשימוש, עלויות למידה בשימוש בנכס חדש, ועלות חיפוש של מוצר חדש ומתאים.⁹⁹ עם זאת, נראה כי תועלות נוספות, כגון קידום קיימות ויצירת קשרים קהילתיים, אינן מוטיבציות משמעותיות לפעילות זו.

⁹⁰ <https://www.wework.com/plans>

⁹¹ ראו אימייל מאת שינור מוקיים מחברת merkspace לשרה ספירו, מתאריך 30.10.2017. נמצא אצל המחברת.

⁹² Merkspace.com

⁹³ Mommyworks.co.il. החלל טרם החל בפעילות מלאה וכרגע הפעילות ותנאיה מפורסמים בהרחבה באתר.

⁹⁴ ראו דיון, Fleura Bardhi & Giana M. Eckhardt, *Access Based Consumption: The Case of Car Sharing*, 39 J. CONSUM. RESEARCH 881, 890 (2012).

⁹⁵ <http://theomerelran.wixsite.com/gameslibrary> (משחק חוזר) וצירופים <https://www.toyswap.co.il/how>

⁹⁶ Something Borrowed ו-Stylefor rent

⁹⁷ <https://www.toyswap.co.il/qa>

⁹⁸ Cait Poyner Lamberton & Randall L. Rose, *When Is Ours Better Than Mine? A Framework for Understanding and Altering Participation in Commercial Sharing Systems*, 76 J. Marketing 109 (2012).

⁹⁹ שם.

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

מחקר שנעשה בתחום שיתוף כלי הרכב המסחרי מצא כי המשתמשים אינם מרגישים תחושת מחויבות או הדדיות כלפי החברה או משתמשים אחרים, וזאת למרות מאמצי החברה לייצר קהילה מבוססת-מותג. בנוסף, השיקול בדבר קיימות היה שולי והשיקול המרכזי להשתתפות הוא נוחות שימוש וחסכון כלכלי.¹⁰⁰

הפרספקטיבה של החברה המסחרית עצמה היא שונה. החברה מגיבה לשינויים בהעדפותיהם של צרכנים, ומציעה להם מודל עסקה שונה שאינו מבוסס על מכירה או השכרה ארוכה. אולם, בסופו של דבר, הקשר בין הצרכן לחברה מבוסס על חוזה מסחרי מסורתי. Jeremey Rifkin (ריפקין) טען בספרו (לפני יותר מ-15 שנים) כי חברות מסחריות מתחילות להציע תחליפים לבעלות בדמות דמי חברות, דמי מנוי וליסינג. כאשר החברה מוכרת מכונית – מערכת היחסים עם הלקוח היא נקודתית וקצרת טווח, אולם כאשר החברה מציעה שירות לסינג – מערכת היחסים היא מתמשכת באופן פוטנציאלי לנצח.¹⁰¹ כך או כך, נראה כי הפעילות בקטגוריה זו נשענת, ברובה, על מודל מסחרי מוכר המותאם לדרישות הצרכניות המודרניות.

אחד היתרונות המובהקים שחברות מסחריות מציעות לצרכנים הוא גמישות. גמישות עשויה להוות יתרון, למשל, בחלל עבודה משותף, המאפשר שימוש במשרד גם כאשר נוסעים לנסיעות עבודה, וגם כאשר עוברים ממקום למקום. חברת Wework, מחלוצות מיזמי חללי העבודה המשותפים, אף השיקה בשנים האחרונות את מיזם Welive בעיר וושינגטון ובעיר ניו יורק. מדובר בפרויקט דיור המציע מיקרו יחידות דיור מרוהטות לחלוטין, כולל כלי מטבח ומצעים. מחוץ ליחידות אלה ישנם חללים משותפים גדולים, והחוויה לשימוש בדירה כזו הוא חודשי ולא שנתי.¹⁰² המטרה של הפרויקט היא גמישות: לאפשר לאנשים צעירים להתנסות במגורים בעיר גדולה ויקרה ללא מחויבות.

מבחינה משפטית, דומה שהקטגוריה המסחרית לא מציבה אתגר חדש או משמעותי. היא מתאפיינת במערכת יחסים מוכרת בין הצרכן לחברה, אשר המשפט נדרש אליה בחקיקה צרכנית מגוונת. החברה המסחרית כפופה לדרישות החוק בנושאי ביטוח, מיסוי ותכנון ובניה לפי העניין. עם זאת, כלכלת המידע הופכת את הצרכנים לפגיעים במיוחד ביחסיהם עם חברה מסחרית. כך, למשל, צרכנים טוענים כי חברת שיתוף האופניים הסינגפורית oBike, הפועלת ברחבי אירופה, אוספת מידע צרכני רחב על משתמשיה.¹⁰³

כמו כן, ניתן לשקול הכרה בחובות טיפול ופיקוח על מוצרים שהשימוש בהם יוצר סיכון. כך, למשל, באופן מסורתי בעולם, תעשיית שיתוף בכלי רכב מקבלת רוח גבית משמעותית מרשויות מקומיות, ובכלל זה הקצאת מקומות חניה מועדפים, הנחות במסלולים מהירים ועוד. שיתוף כלי רכב בשוק

¹⁰⁰ Bardhi & Eckhardt, לעיל ה"ש 94.

¹⁰¹ JEREMY RIFKIN, THE AGE OF ACCESS: THE NEW CULTURE OF HYPERCAPITALISM WHERE ALL OF LIFE IS A PAID-FOR EXPERIENCE (2000).

¹⁰² David Friedlander, *WeLive Marries Micro-Apartments, Coworking, Magic*, LIFE EDITED (Jul. 28, 2014), <http://www.lifedited.com/welive-marries-micro-apartments-coworking-magic>.

¹⁰³ Matt de Neef, *The oBike Explosion: What It Means for Cycling, Cities, and Our Data Privacy*, CYCLINGTIPS (Aug. 16, 2017), <https://cyclingtips.com/2017/08/obike-explosion-means-cycling-cities-data-privacy/>.

בין עמיתים לא מקבל הטבות מסוג זה.¹⁰⁴ סיבה אפשרית להבדל היא שהעיר סומכת יותר על חברה מסחרית מאשר על אוסף של פרטים לא מוכרים לביצוע תחזוקה שוטפת של כלי רכב, ולשמירה על בטיחות המשתמשים. אם אכן זו הסיבה, יש לוודא שהחברה המסחרית מסוג זה אכן מבצעת בדיקות שוטפות של כלי הרכב ודואגת לתחזוקה הולמת.

(4) התארגנות קהילתית

מיזמי כלכלה משתפת קהילתיים מבוססים על שיתוף פעולה צרכני בזמן או במשאבים לקידום מטרה משותפת, המיטיבה עם הצרכן הפרטי ועם הקהילה בכללותה. קטגוריה זו אינה משקפת שוק בין עמיתים, בו צרכנים משתפים פעולה באופן נקודתי אגב עסקה מסוימת, אלא עוסקת בפעילות משותפת בעלת מבנה ריכוזי חלקי, המנוהל לרוב על ידי ארגון מתאם. הבעלים של המשאב במיזמים אלה הם בדרך כלל עמותה או קואופרטיב (אגודה שיתופית) בה חברים כלל המשתמשים. המשתתפים בפעילויות אלה בוחרים לאחד משאבים, כגון זמן, כסף, כוח עבודה או יצירה, וליהנות מהם יחד למטרת חסכון, אך לא למטרת רווח.

הפעילות של התארגנות קהילתית כוללת תשע דוגמאות שונות, המשקפות: (1) סדנאות עבודה קהילתיות, הכוללות הדרכות ואפשרות להשתמש בכלי עבודה מורכבים (XLN), הנגרייה הקהילתית בבאר שבע, הסדנה הקהילתית לקיימות); (2) חסכון כספי על ידי שיתוף פעולה, למשל באמצעות קואופרטיב מכולת ("בשיתוף") ובנק חברתי (אופק); (3) אלטרנטיבות למסחר בשוק (סיפור חוזר); ו- (4) פרויקטים קהילתיים עירוניים – כגון גינות קהילתיות.

הפרויקטים אינם משמשים למטרת רווח, ודמי החבר שנגבים נועדו לכיסוי הוצאות ולתחזוקה שוטפת.¹⁰⁵ מספר מקרי המבחן כוללים התארגנות הדורשת מחבריה השתתפות פעילה. כך, למשל, פרויקט "בשותף" הוא קואופרטיב מכולת, אשר חבריו משלמים סכום כספי על מנת להצטרף, והם נדרשים לתרום שלוש שעות עבודה בחודש במכולת.¹⁰⁶ לשם ההשוואה, בפרויקט הגינה הקהילתית יש התחייבות לפעילות של ארבע שעות בחודש בגינה לטובת הקהילה.¹⁰⁷ בנוסף, פעמים רבות מיזמים אלה כוללים אירועים קהילתיים שונים.¹⁰⁸ בשונה מקטגוריות קודמות, הטכנולוגיה אינה דומיננטית בהתארגנות הקהילתית. שבע מתוך תשע הדוגמאות כוללות טכנולוגיה שנועדה לפרסם את הפעילות בלבד.

הרקע להשתתפות בהתארגנות קהילתית הוא מגוון. ארגונים שונים שמים דגש על יצירת יחסי קהילה ועזרה הדדית,¹⁰⁹ תוך טיפוח שיתוף פעולה ויצירה משותפת.¹¹⁰ משתתפים שונים מונעים

¹⁰⁴ ראו Shelly Kreiczer-Levy, *Share, Own, Access*, 36 YALE LAW & POLICY REVIEW 155 (2017).
¹⁰⁵ <https://www.hatahbiyia.com/about> (הבנק החברתי אופק: רווח יוביל להטבת תנאים ללקוחות)

<https://www.ofek.coop/about/faq>

<http://www.beshutaf.org>

<http://kayamuta.org>

¹⁰⁷ נגריה קהילתית, כלבוניק, אושר, בשותף, גינה קהילתית.

¹⁰⁸ ראו <http://kayamuta.org>; <http://o-share.org/home>

¹⁰⁹ <http://www.tcsw.org.il>; בשותף.

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

משיקולי קיימות והגנה על הסביבה.¹¹¹ בנוסף, התארגנות קהילתית משקפת פעמים רבות בחירה להימנע מהשוק, לצמצם צריכה באמצעות שימוש משותף או שימוש במוצרי יד שניה.¹¹² בחירה זו מושפעת משיקולי קיימות, אך היא גם מכוונת למחאה כנגד מסחור של המרחב הציבורי.¹¹³ כמו כן, התארגנות קהילתית נרקמת ומתעוררת כחלק מחזון שונה לעיר, הכוללת שיפור החיבור בין התושבים לבין העיר ומרחביה הציבוריים.

התארגנות קהילתית מעוררת מספר סוגיות משפטיות. אחת הסוגיות היא אופן ניהול ההתארגנות. קואופרטיבים (אופק ובשותף) פועלים לפי מסגרת ניהולית מגובשת, הכוללת כללי ניהול דמוקרטי.¹¹⁴ כך, למשל, בקואופרטיב המכולת "בשותף" מתקבלות החלטות באופן הבא: החלטות שוטפות מקבל פרום תפעולי המורכב מראשי צוותים, החלטות חשובות יותר אשר קשורות להתנהלות שוטפות מתקבלות על ידי ועד מנהל (גוף נבחר), החלטות המשפיעות על אופי הקואופרטיב מתקבלות בהצבעה דמוקרטית של אסיפת החברים.¹¹⁵ עם זאת, התארגנויות אחרות אינן פועלות באופן דמוקרטי ומנוהלות על ידי צוות המטפל בבעיות שוטפות.¹¹⁶ לצד שאלת הניהול, עולה גם שאלת ההשתתפות הפעילה של החברים. באיזו מידה על המיזם לחייב ולעודד השתתפות הכוללת התנדבות, השתתפות באירועים ולקיימת חלק בקבלת החלטות. השתתפות חברים מחזקת את ההיבט השיתופי והקהילתי.

סוגיה נוספת היא מידת הפתיחות של התארגנויות קהילתיות. בעוד המטרה המוצהרת של פרויקטים רבים היא טיפוח קהילה, הרי שמחקר שנערך בארצות הברית וכלל סדנאות עבודה, שיתוף במזון, בנק זמן וחינוך שיתופי, הצביע על הומוגניות גדולה של המשתתפים.¹¹⁷ הפעילות הקהילתית אינה פתוחה, הלכה למעשה, למשתתפים משכבות סוציו-אקונומיות שונות, מרקע תרבותי ודתי שונה. אין מחקר דומה הבוחן סוגיה זו בארץ, אולם הממצאים מעבר לים מפנים זרקור לבעיה לא פשוטה זו. עליהם לעורר דיון בדבר האמצעים דרכם ניתן לטפח אינקלוסיביות והטרוגניות. נחזור לנקודה זו בפרק הבא.

לבסוף, נראה כי הקושי הגדול ביותר של ארגון קהילתי הוא הגדלת נפח המשתמשים וטיפוח יוזמות חדשות. יש לשקול אם ראוי כי הרשות המקומית ומוסדותיה יתמכו בארגונים אלה באמצעות פרסום, סיוע במציאת מקום מפגש ותמיכה משפטית במקרה הצורך.

(5) חסות שלטונית

הקטגוריה השלטונית כוללת מקרים בהם הרשות המקומית מעורבת במיזם, בין אם כבעלים, כיוזמת ראשית, או בין אם באמצעות שיתוף פעולה עם היזמים, תמיכה או מימון של המיזם. בניגוד

¹¹¹ Grimshorn & Jordan, לעיל ה"ש 44.

¹¹² Ozanne & Ballantine, לעיל ה"ש 20.

¹¹³ Bardhi & Eckhardt, לעיל ה"ש 94.

¹¹⁴ <https://www.ofek.coop/about/faq/democracy>

¹¹⁵ <http://www.beshutaf.org/faq/#toggle-id-9>

¹¹⁶ ראו, לשם הדוגמה, את אתר אושר: O-share.org.

¹¹⁷ ראו Schor et al., לעיל ה"ש 18.

לקטגוריות קודמות, המבוססות ברובן על התארגנות פרטית, קטגוריה זו כוללת מעורבות שלטונית. השלטון המעורב בפעילות זו הוא השלטון המקומי. הסוגיה של מעורבות העיר בתמיכה במיזמי הכלכלה המשתפת העסיקה פעילים וחוקרים בשנים האחרונות.¹¹⁸ דיון זה כולל איתור דרכים בהן העיר יכולה לקדם שימוש שיתופי במרחבים ציבוריים, ולייצר אורח חיים קהילתי, סביבתי ושיתופי.¹¹⁹ במסגרת המחקר נאספו שמונה מקרי מבחן, הכוללים למעשה שתי תתי קטגוריות מובחנות: שיתוף פעולה עם חברה מסחרית לצורך שיפור תשתיות, ותמיכה בפעילות קהילתית לרווחת התושבים.

תת הקטגוריה הראשונה כוללת שיתוף פעולה של העירייה עם חברה מסחרית, לצורך פתרון של בעיות תשתית. תל-אופן ואוטותל, הפעילות באזור תל אביב והסביבה, הן דוגמאות מוכרות. תל-אופן היא שירות להשכרה קצרת טווח של אופניים. ניתן לשלם דמי מינוי שנתיים או לרכוש כרטיס גישה יומי או שבועי בתל אביב, רמת גן וגבעתיים.¹²⁰ אוטותל היא מערך שיתוף כלי הרכב המבוסס על רכישת מנוי לשימוש קצר טווח במכוניות באזור תל אביב רבתי (הכולל את הערים רמת גן וגבעתיים).¹²¹ עיריית תל אביב, כרשויות מקומיות רבות בעולם, מתמודדת עם בעיות של תשתית תחבורה. בעיות אלה כוללות עומס בכבישים, זיהום אוויר ומצוקת חניה.¹²² אלה גם השיקולים שהניעו את העירייה לחפש פתרונות מתחומי הכלכלה המשתפת.¹²³

רשות מקומית עשויה לבחור בין מספר מודלים של הפעלת מיזם שיתופי, החל מבעלות מלאה על כלי הרכב וניהולם וכלה בשיתוף פעולה עם זכייין.¹²⁴ אוטותל היא חברה בת שהוקמה באופן ייעודי עבור הפרויקט של עיריית תל אביב, והיא נמצאת בבעלות חברת Car2Go – חברת שיתוף כלי רכב במודל מסחרי. החברה היא מפעילת המיזם הפועלת לצד המודל המסחרי של חברת האם.¹²⁵ על פי דיווחים עיתונאיים, המערך ממומן מתקציב עירוני של כ-100 מיליון שקלים, הכוללים את רכישת כלי הרכב, תפעול המערך ותחזוקתו.¹²⁶ בנוסף, עיריית תל אביב הקצתה כ-520 חניות ציבוריות (כחול לבן) לטובת הפרויקט.¹²⁷ תל אופן מופעלת על ידי חברת FSN, המשמשת כזכייין של העירייה.

¹¹⁸ ראו למשל המיזם והכנס <https://www.shareable.net/sharing-cities> : sharing cities
¹¹⁹ ראו Michèle Finck & Sofia Ranchordás, *Sharing and the City*, 49 VANDERBILT JOURNAL OF TRANSNATIONAL LAW 1299 (2016).

¹²⁰ <https://www.tel-o-fun.co.il>
¹²¹ <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Transportation/Pages/AutoTel.aspx>
¹²² Paul DeMaio, *Bike-sharing: History, Impacts, Models of Provision, and Future*, 12 J. PUB. TRANS. 41 (2009).

¹²³ <https://www.tel-aviv.gov.il/Residents/Transportation/Pages/AutoTel.aspx>
¹²⁴ DeMaio, לעיל הי"ש 122.

¹²⁵ אפרת נומבר יונגר "עיריית תל אביב משיקה את אוטותל - מערך רכב שיתופי ראשון מסוגו" אוטו (2017.1.17), זמין: <http://www.auto.co.il/%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%94-34357-%D7%A2%D7%99%D7%A8%D7%99%D7%99%D7%AA-%D7%AA%D7%9C-%D7%90%D7%91%D7%99%D7%91-%D7%9E%D7%A9%D7%99%D7%A7%D7%94-%D7%90%D7%AA-%D7%90%D7%95%D7%98%D7%95%D7%AA%D7%9C.aspx>
 ש.ס.

¹²⁷ ארון דורי ועמרי זרחוביץ "הדבר הבא? תל אופן למכוניות יצא לדרך בתל אביב" **זהמרקר** 8.9.2016
<https://www.themarker.com/dynamo/cars/1.2969500>

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחבורה והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

במקרים של נזקים כבדים וגניבות, מפצה עיריית תל אביב את החברה, אך נזקים קלים יותר הם באחריות החברה.¹²⁸ הן תל-אופן והן אוטותל מציעות הנחות לתושבי העיר בעלי כרטיס דיגיתל.¹²⁹

יש להניח כי כמות שיתופי הפעולה בין הרשויות המקומיות לבין זכיינים פרטיים לצורך הפעלת מיזם כלכלה משתפת לשיפור תשתיות עוד תגדל, וכי שיתופי הפעולה יתרחבו לתעשיות שונות. אחד הנושאים ה"חמים" היום בתחום העירוניות הוא פיתוח ערים "חכמות", הנשענות על טכנולוגיה מתקדמת ושיתופי פעולה עם גופים פרטיים.¹³⁰ על כן, חשוב להידרש כעת להיבטים המשפטיים של שיתוף הפעולה.

הבעיות המשפטיות המתעוררות בתת הקטגוריה הנדונה כוללות, בין היתר, אחריות לתחזוקת כלי הרכב והאופניים, בטיחות המשתמש וביטוח הפעילות. האחריות, בדרך כלל, תחולק בין המפעיל לבין הרשות המקומית, בהתאם להסדר החוזי ביניהם. על הרשות להבטיח, עם זאת, כי החברה המפעילה מקפידה על תחזוקה נאותה, על בדיקת רישיון הנהיגה של המשתמש ועל ביטוח.

בנוסף, בכל הקשור לחובות כלפי הצרכן, החברה המפעילה פועלת למעשה בתפקיד ציבורי, ולכן כפופה לחובות של גוף דו-מהותי לכל הפחות.¹³¹ בשל כך, היא כפופה לעקרונות שוויון, גישה מלאה ופתוחה לכל, זכות טיעון וכדומה. לבסוף, ניתן לטעון כי פריסה של כלי רכב או אופניים צריכה להיות רחבה ולהגיע לשכונות מרוחקות של העיר, על מנת לשפר את הנגישות בין חלקיה. אכן, התקווה היא שמערכי תחבורה מתקדמים ישפרו את הנגישות בעיר ויחברו שכונות מוחלשות אל המרכז. תקווה כזו הועלתה באשר לשירות של Uber כחברה פרטית, אולם המחקר כיום מצביע על כך שתקווה זו לא התממשה.¹³² נהגי אובר כנהגים פרטיים ועצמאיים אינם תחת חובה להגיע לכל מקום אליו הם מוזמנים, ואכן לפי המחקר הנהגים מעדיפים שלא להגיע לשכונות מרוחקות או מסוכנות. לעומת זאת, ניתן בהחלט לטעון כי רשות מקומית וזכיין הפועל מטעמה הם בעלי חובה שווה כלפי חלקי העיר השונים.

תת הקטגוריה השנייה כוללת תמיכה בפעילות כלכלה משתפת קהילתית לרווחת התושבים. בין הדוגמאות, ניתן למצוא ספריית חפצים בתל אביב (תל וקח), בנק זמן בירושלים, ספריות רחוב, גינה קהילתית, ושווקים למכירת חפצי יד שנייה בין התושבים המאורגנים בחסות העירייה. המטרה של פעילות זו היא קידום פעילות פנאי של תושבים במרחב האורבני¹³³ וחיזוק קשרי קהילה.¹³⁴ השאלה

¹²⁸ דניאל שמיל "השכרת אופניים בתל אביב: פרויקט מצליח אך לא מרוויח" **דהמרקר** 8.12.2013, <https://www.themarker.com/dynamo/cars/1.2184815>

¹²⁹ <https://www.tel-o-fun.co.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C%D7%95%D7%AA%D7%95%D7%AA%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%95%D7%AA.aspx>; <https://www.autotel.co.il/rates>

¹³⁰ <http://www.sharingcities.eu>

¹³¹ ראו, למשל, בג"צ 731/86 מיקרו דף נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, פ"ד מא(2) 449 (1987).

¹³² ראו Jacob Thebault-Spieker et al., *Avoiding the South Side and the Suburbs: The Geography of Mobile*

¹³³ *Crowdsourcing Markets URBAN ENVIRONMENT* (conference proceedings CSCW 2015). <http://www.ginothair.org.il/index.php?dir=site&page=content&cs=9>

¹³⁴ <http://www.bankhazman.org.il>

המרכזית העולה בהקשר של פעילות זו היא עד כמה העיר צריכה לתמוך במיזמים אלה? רק כאשר הם מגיעים מן השטח, או שמא ליזום פעילות מתוכננת מראש על ידי העירייה? האם העיר שואפת להיות עיר משתפת עיר sharing city?

דוגמה בולטת ביותר לעיר התומכת ומעודדת מיזמי כלכלה משתפת היא סיאול, בירת דרום קוריאה. העיר מגדירה עצמה כמחויבת לטיפוח מיזמי כלכלה משתפת. העירייה מעמידה לרשות התושבים בנייני ציבור לצורך קיום אירועים ופגישות, מקדמת תמיכה כלכלית למיזמים נבחרים, מציעה תכנית לימודית ליזמים, ותומכת ספריות חפצים מגוונות.¹³⁵ ערים שונות הצטרפו למחויבות לשיתוף בעיר, במטרה לייצר עיר מחויבת סביבתית וקהילתית.¹³⁶

שאלות נוספות כמובן כוללות תחזוקה של החפצים, החלפתם במקרה הצורך ואחריות לנזק. שאלות אלה הן מינוריות כאשר מדובר בחפצים לא מסוכנים שקל להחליפם.

לסיכום קטגוריה זו, השלטון המקומי עשוי לקדם פעילות כלכלה משתפת בשני מסלולים שונים. האחד, עוסק באצילת סמכויות ליזום פרטי לצורך פיתוח תשתיות בעיר ושיפור השירות לתושבים, והשני עוסק בקהילה בעיר ומתמקד בטיפוח וביצירת יוזמות מקומיות. כל מסלול מעורר שאלות משפטיות שונות. הפרק הבא מסכם את הדיון בקטגוריות השונות, מרכז את בעיות המדיניות ואת הבעיות המשפטיות שהן מעלות ומציע קווים כלליים למחשבה על קידום רגולציה מותאמת קטגוריה מוסדית.

ד. קווים מנחים לאסדרת מופעי כלכלה משתפת בישראל

הניתוח בפרק הקודם חשף את השונות הגדולה בין הקטגוריות המוסדיות של מיזמי הכלכלה המשתפת בישראל. חלוקה לקטגוריה אף העלתה מגוון סוגיות הקשורות לתפקוד ולניהול המיזם, לעיצוב מדיניות ולאסדרה משפטית. נראה כי קטגוריות מוסדיות שונות מעוררות בעיות משפטיות ייחודיות. עם זאת, הניתוח גם האיר הבדלים חשובים במסגרת כל קטגוריה, והצביע לעיתים על רצף של אפשרויות לאורך קטגוריה מוסדית נתונה.

פרק זה מסכם בצורה שיטתית את הקשיים המשפטיים וקשיי המדיניות אשר מציבות הקטגוריות השונות, ומציע שיקולים אפשריים לעיצוב רגולציה עתידית. עם זאת, חשוב להדגיש כי השיקולים פותחים פתח לדיון וכי המאמר אינו מקדם כללים משפטיים קונקרטיים. המאמר חושף את חשיבותם של מאפיינים מוסדיים לניתוח, ומציע מידע על האפשרויות הקיימות במסגרת כל קטגוריה. כללים משפטיים או רגולטוריים דורשים מידע מקיף. תנאי העיר ומאפייניה, למשל, חיוניים לצורך גיבוש כללים משפטיים. ירושלים ותל אביב שונות זו מזו, ושתיהן שונות מערים קטנות יותר ברחבי הארץ. כמות התיירים המתארחים בעיר מסוימת, מידת צפיפות הבניה בעיר ומצב תשתיותיה הם נתונים חשובים לצורך גיבוש מדיניות. בנוסף, התעשייה אליה משתייך המיזם וסוג הנכס והשירות גם הם חשובים לצורך הערכת מידת הסיכון וההחצנות השליליות. כל אלה

¹³⁵ Finck & Ranchordás, לעיל ה"ש 119.

¹³⁶ שם.

ודוגמאות נוספות מונעים מהמחקר הנוכחי להציע כללים, אך מאפשרים גיבוש קווים מנחים המתמקדים בהיבט המוסדי.

(1) שווקים בין עמיתים למטרת רווח

הקטגוריה של שווקים ישירים בין עמיתים למטרת רווח היא קטגוריה מרכזית בתחום הכלכלה המשתפת, והיא גם המאתגרת ביותר. היא כוללת שלוש קבוצות של בעיות:

הקבוצה הראשונה כוללת אסדרה של פעילות המשתמשים אחד כלפי השני. בשווקים בין עמיתים, אחת הבעיות המאתגרות היא שקשה לזהות צרכן ובעל עסק. כאשר אנו מתכננים כללי הגנת הצרכן, על מי עלינו להגן? האם הצרכן הוא מציע השירות/הבעלים או מקבל השירות/השוכר? במובנים מסוימים, שני הצדדים מתפקדים כצרכן, ושניהם פגיעים במידת מה לניצול במרחב האישי שלהם. המשתמש פגיע בכל הקשור לטיב המוצר ולאיכותו, לבטיחות השימוש ולמניפולציה במחיר. אולם, גם המציע הוא פגיע. מציעים פותחים את סביבתם הפרטית והאישית לשימוש על ידי זרים או מציעים שירות אישי. ככל שהשימוש בנכס אינטימי יותר, כלומר – נעשה במשאב פרטי ואישי של אדם פרטי, כך נדרשת אסדרה מקיפה יותר ורגישות גבוהה יותר לנסיבות. ככלל, נראה כי על הרשות להבטיח תנאי בטיחות לצד שמירה על כללים מקובלים של איסור אפליה לפי דת, גזע או מין. אולם, תחילה יש לברר אם מנגנוני אסדרה עצמית של הפלטפורמה הם מספקים. חברת eatwith מסנת מועמדים על ידי דרישת אירוח, לדוגמה, טרם תחילת הפעילות. מנגנוני מוניטין שונים יכולים להציע דירוג שלילי לבעלי נכסים שאינם מתוחזקים כראוי.¹³⁷ עם זאת, כללי בטיחות מסוימים לא נלקחים בחשבון על ידי המשתמשים המדרגים, והאינטרס הציבורי ודאי אינו משוקלל בהערכות המשתמש. בשל כך, עיריית לונדון, למשל, קבעה כי אין צורך בהיתר לפעילות Airbnb במקרה שבעלת הזכויות בנכס משכירה אותו במצטבר עד תשעים יום בשנה, ובתנאי שבעלי הזכויות כפופים לחוק מס רכוש מקומי,¹³⁸ אולם העיר דורשת עמידה בתנאי כבוי אש.¹³⁹

בנוסף, מוצע להבטיח את פרטיות הצדדים. מציעים חשופים לפגיעה בפרטיותם, במיוחד כאשר מדובר בנכס או בשירות אישי.¹⁴⁰ גם משתמשים פגיעים להפרות פרטיות במקרה בו בעלים המשכיר נכס מתקין בו מצלמה או מכשיר מעקב. הסוציולוגית Viviana Zelizer (זליזר) טוענת כי מגורים משותפים יוצרים אינטימיות ייחודית.¹⁴¹ אינטימיות מוגדרת, לשיטתה, כידע ותשומת לב לפרטים שלו היו הופכים לפומביים – היו יוצרים מבוכה, או שהיו פוגעים בהערכה העצמית של האינדיבידואל.¹⁴² כאשר אנשים חולקים בית, גם כאשר המגורים המשותפים הם זמניים וקצרים,

¹³⁷ Sofia Rachnordas, *Online Reputation and the Regulation of Information Asymmetries in the Platform Economy*, 5 CRITICAL ANALYSIS OF LAW 127 (2018).

¹³⁸ דא ראו 44, 45 § 20, c.20 Deregulation Act 2015.

¹³⁹ <https://www.airbnb.co.uk/help/responsible-hosting>

¹⁴⁰ ראו לדוגמה: [http://www.airbnhell.com/policy-allows-guests-to-snoop-your-private-stuff-and-write-](http://www.airbnhell.com/policy-allows-guests-to-snoop-your-private-stuff-and-write-about-what-they-find)

[about-what-they-find](http://www.airbnhell.com/policy-allows-guests-to-snoop-your-private-stuff-and-write-about-what-they-find)

¹⁴¹ VIVIANA ZELIZER, THE PURCHASE OF INTIMACY 213–214 (2007).

¹⁴² שם, בעמ' 14–15.

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

האורחים נחשפים למידע פרטי ורגיש של מארחיהם.¹⁴³ על כן, יש להחיל את כללי איסור פגיעה בפרטיות כאשר הפעילות מתקיימת במרחב אישי, ובו הצדדים חשופים למידע פרטי.

קבוצה שניה של בעיות משפטיות עוסקת בכוחה של הפלטפורמה. כפי שהוסבר בפרק הקודם, בשווקים בין עמיתים למטרת רווח, ובחלק מהשווקים בין עמיתים שאינם למטרת רווח, הפלטפורמה היא דומיננטית ביצירת התנאים לעסקה ובקביעת מאפייני העסקה. תפקידן של הפלטפורמות חורג מתיווך בלבד. הן למעשה מייצרות שווקים חדשים. הן מציעות מערכת של סינון מועמדים, תיווך, מנגנוני מוניטין וביטוח. הפלטפורמות שולטות במידע של המשתמש, במערכת המוניטין ובאלגוריתם שקובע את תוצאות החיפוש.¹⁴⁴ הפלטפורמות מחזיקות בכוח למתן או להגדיל נטיות מפלות, למנוע גישה ממשתמשים מסוימים, להחזיק במידע פרטי ועוד. פלטפורמות המבוססות על הצעת שירות, כגון uber או fiver, מעוררות את השאלה אם הן משמשות כמעבידים של נותני השירות.

הספרות המשפטית החלה לאחרונה לקרוא לרגולציה של פלטפורמות. כך, הוצע לחשוב על Airbnb כסוכנות תיווך,¹⁴⁵ או על פלטפורמות כארגון המאגד עסקים קטנים.¹⁴⁶ מדינות שונות בעולם החלו לקדם פתרון משפטי לנושא. כך, באנגליה נקבע כי נהגי Uber הם עובדים ולא קבלני משנה.¹⁴⁷ בצרפת נקבע כי פלטפורמות כפופות לחובות של אחריות חברתית של תאגידים כלפי נותני השירות.¹⁴⁸ פלטפורמות המייצרות אמצעים לשירות או מוצר שנמכר, ואף קובעת את מחיר השירות, כפופות לחובות שונות כלפי מציעי השירות. לעובדים מוקנות זכויות קולקטיביות של התארגנות ושבתה. בנוסף, על הפלטפורמה להשתתף בהוצאות ביטוח העובדים מפני תאונות עבודה, ולכסות הוצאות של לימודים מקצועיים כאחוז מהכנסות העובד.¹⁴⁹ היבטים נוספים שיש להידרש אליהם הם הגנה על המשתמשים מבחינת פרטיות, יכולת כניסה ויציאה מן הפעילות.

מוצע לחשוב על רגולציה של הפלטפורמות בשווקים בין עמיתים באופן הבא. הפלטפורמות במקרים אלה אינן רק מרחיבות את השוק עבור המשתתפים, אלא יוצרות את השוק עצמו.¹⁵⁰ בשל כך, המשפט צריך לעסוק ברגולציה של הכוח אל מול המשתמש בזמן השימוש, ובמיוחד בנקודות

¹⁴³ אולם ראו Tim Iglesias, *Does Fair Housing Law Apply to "Shared Living Situations"? or the Troubles with Roommates*, 22 J. AFFORDABLE HOUSING & COMMUNITY DEV. L. 111, 115 (2014) (טוען כי יש להבחין בין דפוסים שונים של מגורים משותפים בהערכת מידת האינטימיות).

¹⁴⁴ K. Sabeel Rahman, *The Shape of Things to Come: The On-Demand Economy and the Normative Stakes of Regulating 21st-Century Capitalism*, 4 EURO. J. RISK REGULATION 1 (2016).

¹⁴⁵ Jamilla Jefferson-Jones, *Shut Out of Airbnb: A Proposal for Remedying Housing Discrimination in the Modern Sharing Economy*, CITY SQUARE (May 26, 2016); Rashmi Dyal-Chand, *Regulating Sharing*, 90 TUL. L. REV. 241 (2015).

¹⁴⁶ Rashmi Dyal-Chand, *Regulating Sharing*, 90 TUL. L. REV. 241 (2015).

¹⁴⁷ *Aslam v Uber BV* (2016) Case no: 2202550/2015.

¹⁴⁸ <https://www.jdsupra.com/legalnews/france-s-department-of-labor-issues-92146>.

¹⁴⁹ שם.

¹⁵⁰ השוו: Julies Cohen, *Law for the Platform Economy*, 51 UC DAVIS L. REV. 1 (2017).

הכניסה אל הפעילות והיציאה ממנה. ככל שקיימות פלטפורמות מתחרות המציעות מקבילה דומה במהותה, הרגולציה יכולה להיות מתונה יותר.¹⁵¹

בהקשר דומה, התעוררה השאלה האם הפלטפורמה אחראית לאפליה של משתמשיה.¹⁵² סוגיה זו טרם התבהרה משפטית. עם זאת, Airbnb בצעה, בעקבות לחץ ציבורי, מספר מהלכים כדי לבחון דרכי טיפול אפשריות באפליה. הוזמן דו"ח הבוחן את המדיניות הקיימת של האתר.¹⁵³ נקבע כי כל משתמש, מארח או אורח, יידרש להתחייב שלא להפלות טרם יוכל להמשיך בפעילות באתר. הדו"ח המליץ על מספר פעולות נוספות. הומלץ להפחית את השימוש בתמונות, ולהגדיל את האפשרות של הזמנה מיידית ללא אישור מוקדם של המארח. המלצות אלה טרם התקבלו על ידי מנהלי האתר. הדו"ח מהווה ניסיון חשוב לרגולציה עצמית. אולם, חלק מההמלצות מתעלמות מההיבטים האישיים של הפעילות. תמונות, תיאורים וביקורת משתמשים מהווים מנגנון אמון חשוב, המקל על עסקאות עם זרים. זהו אחד החידושים החשובים ביותר של הכלכלה המשתפת.¹⁵⁴ לחילופין, ניתן לפתח מנגנוני אמון שהם פחות רגישים להטיות מפלות. תמונות, למשל, פחות חשובות לבניית אמון מאשר ביקורות משתמשים.

הקבוצה השלישית של בעיות משפטיות מתייחסת לרגולציה שמטרתה להבטיח הגנה על צדדים שלישיים שאינם מעורבים בפעילות באופן ישיר, כגון שכנים ושאר התושבים בעיר. במסגרת זו, כללי תכנון ובניה, דרישות רישוי וביטוח, ובמידה פחותה מיסוי, נועדו להבטיח כי משתמשים (בעיקר באתרים Airbnb ו-Uber) לא יגרמו נזק לסביבה. דוגמה טובה היא פעילות מארחים דרך אתר Airbnb. בהתאם לדיני רישוי עסקים ודיני התכנון והבניה, על מנת להפעיל עסק המקבל קהל לקוחות בדירת מגורים, יש להשיג היתר שימוש חורג מהוועדה המקומית לתכנון ולבניה.¹⁵⁵ הפסיקה מכירה בחריגות תכנוניות לעיתים רחוקות, וקבעה כי עסק הכולל קבלת קהל דורש לרוב קבלת היתר.¹⁵⁶ ההיגיון העומד מאחורי כללים אלה הוא ששכונות מגורים הן בעלות אופי מסוים, ולקוחות מסחריים מהווים מטריד לאופי השקט המאפיין שכונות אלה. כך, דיני התכנון והבניה, בצירוף דיני רישוי עסקים, מחלקים את העיר לאזורים בהם הפעילות המרכזית היא אישית, פרטית ואינטימית, ולאזורים בהם הפעילות היא בעיקרה מסחרית.¹⁵⁷ אירוח תיירים בבתי פרטיים

¹⁵¹ לדין בפלטפורמות בהקשר של דיני תחרות ראו: Michal S. Gal, *The Power of the Crowd in the Sharing Economy*, LAW & ETHICS OF HUMAN RIGHTS (forthcoming, 2018).

¹⁵² ראו למשל Jefferson-Jones, לעיל ה"ש 145.

¹⁵³ ראו Laura W. Murphy, Laura Murphy & Associates, *Airbnb's Work to Fight Discrimination and Build Inclusion A Report Submitted to Airbnb*, Sept. 8, 2016, http://blog.airbnb.com/wp-content/uploads/2016/09/REPORT_Airbnbs-Work-to-Fight-Discrimination-and-Build-Inclusion_09292016.pdf?3c10be.

¹⁵⁴ ראו Paolo Parigi and Karen Cook, *Trust and Relationships in the Sharing Economy*, 14 CONTEXTS, 18, 18 (2015).

¹⁵⁵ סעיף 146 לחוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965; עפ"א (ת"א) 80244/03 שטארק נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה פתח תקווה (פורסם בנבו, 17.11.05); ע"מ 1490/05 וויד נ' ועדת ערר מחוזית לתכנון ולבניה, מחוז מרכז (פורסם בנבו, 21.2.06).

¹⁵⁶ עניין וויד, שם.

¹⁵⁷ Nicole Stelle Garnett, *On Castles and Commerce: Zoning Law and the Home-Business Dilemma*, 42 WM. & MARRY L. REV. 1191, 1201 (2001). על משפט ומרחב ראו ישי בלנק "קהילה, מרחב, סובייקט – תזות על משפט ומרחב: בעקבות ספרו של יששכר (איסי) רוזן צבי" **דין ודברים** ב 19 (2007).

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

מערכת פעילות עסקית בסביבת מגורים. אופן ההתמודדות עם רגולציה מסוג זה תלוי, במידה לא מבוטלת, במדיניות של העיר ובתנאיה הייחודיים, וכן במאפייניה של התעשייה. שיקולים אלה חורגים מהדיון המוסדי המוצע במאמר זה.

(2) שווקים בין עמיתים שלא למטרת רווח

שווקים בין עמיתים שלא למטרת רווח מעוררים שני סוגים של בעיות. הסוג הראשון עוסק במעורבות הפלטפורמה. בחלק מהדוגמאות שנאספו בקטגוריה זו, הפלטפורמה דומיננטית ועובדת בעצמה למטרת רווח. גם כאשר מדובר בפלטפורמה שאינה למטרת רווח באופן מובהק, על המשפט להידרש למידת השליטה שלה בפעילות המשתמשים. כך, למשל, בפלטפורמות של מימון המונים על בסיס תרומה או עבור תשורה, המיקום לו זוכה פרויקט מסוים חשוב מאד לצורך הצלחת הפרויקט. הפלטפורמה מעורבת בקידום פרויקטים ועשויה לתרום להצלחתם. בנוסף, הכניסה לשוק והיציאה ממנו הן חשובות, ועל המשפט לשקול התערבות במקרים חריגים של שלילת גישה שרירותית, או התערבות חריגה ודחיקת הפרויקט לשוליים. בניגוד להצעות בתת-הפרק הקודם, שחלקן מציעות אסדרה מראש באמצעות כללי חקיקה או חקיקת עזר, ההצעה במקרים אלה מתונה יותר. המטרה היא למנוע ניצול לרעה של כוח הפלטפורמה היוצרת שלילה שרירותית של השתתפות בפרויקט. במקרים אלה, אם כן, ראוי לשקול הכרה בעילת תקיפה ייחודית הנדונה בדיעבד על ידי בית המשפט במקרה בו נשללה גישה באופן שרירותי.

סוג שני של בעיות כולל הגנה מפני נזק אפשרי למשתמש, להשקעה או לנכס. אולם, כיוון שמדובר בהיקף פעילות מתון, לא נדרשת, לפחות בשלבים אלה, רגולציה שלטונית. מנגנוני אסדרה פרטיים המוצעים על ידי הפלטפורמה הם במקרים רבים מספקים. מנגנוני המוניטין הם הדוגמה המובהקת ביותר. עסקאות חליפין, במסגרת פרויקטים של שיתוף בנסיעה וחילופי בתים, אכן מייצרים חשש לשימוש רשלני ולא זהיר בנכס, או ליצירת מצג שווא בנוגע לנכס המוצע. אולם, מנגנוני מוניטין מאפשרים למשתמשים להסתמך על ניסיון מצטבר של עסקאות קודמות.¹⁵⁸ במקרים בהם כמות הביקורת היא מועטה, לפלטפורמה עצמה יש תמריץ לעודד כתיבת ביקורת, כיוון שהן חיוניות להצלחת האתר, במיוחד באתרים שלא למטרת רווח. מוצע, אם כן, בשלב זה להסתמך על רגולציה עצמית.¹⁵⁹

בניגוד לקטגוריה הקודמת, במקרים הללו לא צפויה פגיעה משמעותית בצדדים לא מעורבים. החצנות שליליות הן זניחות, והפעולה לא מערערת את יציבותה של תעשייה מבוססת.

(3) מודל מסחרי

המודל המסחרי מציב במרכזו חברה למטרת רווח, המציעה מוצר או שירות למשתמשים המעדיפים שלא לרכוש את המוצר, אלא להשתמש בו לפי הצורך. הבעלים של המוצר הוא החברה עצמה,

¹⁵⁸ Rachnordas, לעיל ה"ש 137.

¹⁵⁹ Molly Cohen & Arun Sundararajan, *Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy*, 82 U. CHI. L. REV. DIALOGUE 117 (2015).

בשונה מהבעלות המבוזרת הניצבת במרכז שתי הקטגוריות הקודמות. פעילות זו דורשת מידה מסוימת של פיקוח, בשל פערי כוחות אפשריים בין המשתמש לבין החברה המציעה את המוצר או את השירות. עם זאת, המודל המסחרי אינו מציע חידוש מבחינה משפטית, והוא נשען במידה רבה על מודל היררכי, הכולל שליטה מקסימלית של החברה המסחרית במוצר או בשירות. העיסוק המשפטי צריך להתמקד בכללי הגנת הצרכן ובטיחות הציבור.

ישנם שלושה חוקים צרכניים מרכזיים החשובים לדיון במודל המסחרי: חוק הגנת הצרכן, חוק איסור אפליה במוצרים ובשירותים וחוק החוזים האחידים.¹⁶⁰ הגנות צרכניות חלות באופן טיפוסי על חברות אלה, כיוון שהיחסים בין הצרכן לבין החברה המסחרית דומים ליחסים המוכרים בשוק. חוק הגנת הצרכן, לשם הדוגמה, אוסר על הטעיית צרכנים¹⁶¹ ועל שלילת יכולת ההתקשרות שלהם.¹⁶² החוק מחייב גילוי,¹⁶³ וישנם אף כללים ייחודיים החלים במקרה של ביטול העסקה.¹⁶⁴ בנוסף, כללי איסור אפליה במתן השירות יחולו על החברה המסחרית כעל בית עסק הפתוח לציבור, בהתאם לחוק איסור אפליה במוצרים ובשירותים. הכללים בדבר תנאים מקפחים בחוזה אחיד וביטולם על ידי בית הדין אף הם יחולו במקרה של החברה המסחרית.

במקביל לכללי הגנת הצרכן, יש לשקול פיקוח ייחודי במקרים של השכרת נכסים המסכנים את בטיחות הציבור. חברה מסחרית המציעה כלי רכב להשכרה קצרת טווח למשתמשים חייבת לכלול הסדר ביטוח. בנוסף, חברה מסחרית המציעה השכרה קצרת טווח של צעצועים לילדים עשויה להיות כפופה לפיקוח על טיב המוצרים ועל הסדרי הסניטציה בין משתמשים.

(4) התארגנות קהילתית

התארגנות קהילתית כוללת שתי צורות משפטיות עיקריות: ארגון כעמותה או התארגנות כקואופרטיב. הסדרת הפעילות כוללת התאגדות, שיקולי מס וכללי תכנון ובניה להסדר מקום העבודה. מדובר בארגונים המגיעים מן השטח, אך ניצבים בפני קשיים, בעיקר הגדלת נפח הפעילות. שלבי הארגון, ההתאגדות והצמיחה דורשים תמיכה הכוללת ידע משפטי, פרסום היוזמה ותשתית לניהול דמוקרטי וכלכלי. תמיכה זו עשויה להינתן על ידי ארגון שלא למטרת רווח, אשר מטרתו לקדם פעילות שיתופית, והוא משמש כארגון גג עבור התאגדויות קטנות יותר.¹⁶⁵ חלופה שניה לתמיכה זו היא תמיכה שלטונית על ידי הממשל המקומי בעיר. ישנן רשויות מקומיות ברחבי העולם אשר מייצרות תשתית שמטרתה לקדם פעילות שיתופית בעיר.¹⁶⁶ ודוק: תמיכה זו שונה ממיזמים

¹⁶⁰ חוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981; חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000; חוק החוזים האחידים, התשמ"ג-1982.

¹⁶¹ ס' 2 לחוק הגנת הצרכן.

¹⁶² ס' 3 לחוק הגנת הצרכן.

¹⁶³ ס' 4 לחוק הגנת הצרכן.

¹⁶⁴ תקנות הגנת הצרכן (ביטול עסקה), התשע"א-2010.

¹⁶⁵ השווה RASHMI DYAL-CHAND, COLLABORATIVE CAPITALISM IN AMERICAN CITIES (2018).

¹⁶⁶ סיאול היא דוגמה מרכזית. ראו Finck & Ranchordás, לעיל ה"ש 119.

מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה, המסלול האקדמי – המכללה למינהל

טלפון: 03-9634104 | דוא"ל המרכז: hethcenter@colman.ac.il

רח' אלי ויזל 2, ראשון לציון | בקרו אותנו באתר: www.colman.ac.il/heth_center

עמוד הפייסבוק: <https://www.facebook.com/hethcenter>

עירוניים שהעיר מקימה ומנהלת. התמיכה השלטונית בהתארגנות קהילתית מייצרת תשתית לפעילות ולעיתים תמיכה תקציבית, אך הפעילות מנוהלת על ידי חברי העמותה או הקואופרטיב.

התמיכה השלטונית חשובה, אך עליה להבטיח מספר תנאים. ראשית, בהתארגנויות משמעותיות, על המשפט לתמוך במנגנוני השתתפות וניהול דמוקרטי. ניתן לקבוע, למשל, כי על גופים המבקשים תמיכה מן הרשות להצהיר על מנגנונים שמיועדים לקדם השתתפות פעילה של המשתתפים, והמבטיחים כי קולם יישמע בתהליכי קבלת החלטות. דרישה זו עולה בקנה אחד עם העקרונות המקובלים למיסוד קואופרטיבים, וביניהם חברות פתוחה וולונטרית, שליטה דמוקרטית של חברי הקואופרטיב, השתתפות כלכלית של החברים ודאגה לקהילה.¹⁶⁷ שנית, כיוון שמחקרים מצביעים על הומוגניות בארגונים מסוג זה, מוצע כי כל בקשה לתמיכה תדגים כי ההתארגנות עושה מאמצים להבטיח גיוון מבחינה סוציו-אקונומית, תרבותית ודתית.

(5) מודל שלטוני

המודל השלטוני, מטבע הדברים, מבוסס על פעולה מצד הרשות. בקטגוריה זו, אין חשש לפעילות המתבצעת בצל המשפט. עם זאת, חשוב לציין שתי השלכות משפטיות מרכזיות. ראשית, הזכיין המפעיל את השירות עבור הרשות המקומית פועל כגוף דו-מהותי וכפוף לשורה של חובות ציבוריות. כך, נקבע בעבר כי חובות המשפט המנהלי חלות גם על גופים הממלאים תפקידים ציבוריים על פי דין. כלומר, כאשר גוף פרטי פועל תוך קידום פונקציה שלטונית, הוא כפוף לחובות מסוימות שהן ציבוריות באופיין.¹⁶⁸ שנית, העיר מחויבת לקידום השירות לרווחת כלל תושביה, ועליה לדאוג לנגישות מרבית גם לתושבי שכונות מרוחקות. בניגוד לזו פרטי, על העיר לקדם את שכונותיה השונות. כלכלה משתפת, במובנה הרחב, עשויה לשרת מטרה זו.

סוגיה שונה היא מחויבות העיר לקידום שיתופיות קהילתית. סוגיה זו מתלכדת עם הדיון בנושא התארגנות קהילתית. לאור מגמה הולכת וגוברת בעולם של ערים משתפות וערים חכמות, נשאלות השאלות האם על העירייה להיות מעורבת בפיתוח שיתופיות עיר? האם עליה לפתוח בניינים ציבוריים לאחר שעות העבודה למפגשים קהילתיים, ספריות חפצים ועוד? מטרת שאלות אלה היא לקדם דיון ציבורי בנושא מטרות העיר ובנושא מטרותיה של פעילות שיתופית קהילתית.

ה. סיכום

ההתייחסות לתופעת הכלכלה המשתפת היא מורכבת ושנויה במחלוקת. יש הטוענים כי היא משכפלת את הרעות החולות הקיימות בשוק המסורתי, ומקדמת ערכים ניא-ליברלים והחפצה של המרחב האישי.¹⁶⁹ מן הצד השני, יש המדגישים את ההיבט האישי של העסקאות, את חשיבותה של

¹⁶⁷ Kimberly A. Zeuli & Robert Cropp, *Cooperatives: Principles and Practices in the 21st Century*, UNIVERSITY OF WISCONSIN CENTER FOR COOPERATIVES 45 (2004).

¹⁶⁸ איל בנבנישתי "תחולת המשפט המנהלי על גופים פרטיים" **משפט וממשל** ב 11 (1994).

¹⁶⁹ ראו לעיל ה"ש 57 ודיון נלווה.

חדשנות טכנולוגית ואת התרומה לכלכלה.¹⁷⁰ למרות הגיוון בדעות, הדיון בתופעת הכלכלה המשתפת הוא מצומצם מבחינת היקף התופעות הנבחנו. לרוב, השיח המשפטי נסוב סביב מספר דוגמאות מרכזיות, הבולטות מבחינה תקשורתית ומבחינת היקף פעילות. הגיוון של התופעה נעלם מן הדיון הרחב.

המאמר מציע לחשוב על הכלכלה המשתפת כרשימה של מגוון מופעים כלכליים-חברתיים השונים זה מזה מבחינה מוסדית. ההבדלים המוסדיים מהווים נדבך חשוב בדיון רגולטורי מקיף של התופעה. כך, בסטייה חדה מהדיון המשפטי המוכר, המאמר התמקד בדוגמאות שונות הכוללות גם ספריות חפצים, קואופרטיבים קטנים, מכירות יד שניה ומיזמי שיתוף עירוניים. המבט הרחב על הכלכלה המשתפת מאפשר דיון מושכל בתופעה, וחושף את העומק והמגוון של השאלות המשפטיות והמדיניות שהתופעה מעוררת.

המאמר מציע חמש קטגוריות מוסדיות: שוק בין עמיתים למטרת רווח, שוק בין עמיתים שלא למטרת רווח, חברה מסחרית, התארגנות קהילתית וחסות שלטונית. החלוקה לקטגוריות היא חשובה. היא מצביעה על כך שלא ניתן לדבר על הכלכלה המשתפת כתופעה רגולטורית אחידה. תחת זאת, מדובר למעשה בכלכלות משתפות, כאשר כל קטגוריה מובחנת מייצרת קשיים שונים, הן במישור קידום המדיניות והן במישור המשפטי.

מעבר לחידוש התפיסתי, המאמר תורם לדיון בכלכלה משתפת בישראל, בכך שהוא מציע מגוון של מקרי מבחן הפעילים בארץ. הדוגמאות שנאספו אינן ממצות, אך הן מציגות תמונת מצב חשובה של פעילות הכלכלה המשתפת על גווניה השונים. הושם דגש מיוחד על גיוון מוסדי, ארגוני וגיוון מבחינה תפקיד הפלטפורמה. המאמר, אם כן, מהווה צעד ראשון לניתוח עשיר של התופעה, ולדיון רגולטורי רחב ומושכל.

---

170 ראו Connor Fitzmaurice et al., Domesticating the Market: Moral Exchange and the Sharing Economy (under review), available at http://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/sociology/pdf/MoralMarkets.pdf